

CIVILPROCESSEN

CIVILPROCESSEN

PAA GRUNDLAG AV

DE NYE LOVE AV 13 AUGUST 1915

ALMENFATTELIG FREMSTILLET

AV

FRANCIS HAGERUP

KRISTIANIA

FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)

1915

347.9
H 122
m, 3 eks.
294

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI

Forord.

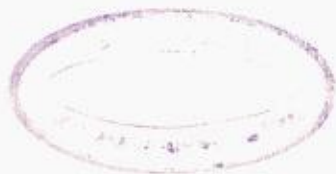
Nærværende lille skrift er et sidestykke til min i 1890 utgivne almenfattelige fremstilling av «Den norske straffepoces paa grundlag af juryloven».

Det har det dobbelte formaal at orientere almenheten med hensyn til en reform, som besidder baade stor almindelig interesse og indgripende praktisk betydning, og at byde de juridiske studerende en første indførelse i den nye civilproces, indtil der kan foreligge en ny omarbeidet utgave av mit skrift «Den norske Civilproces».

Jeg har trodd i nærværende bok at burde benytte samme retskrivning som de nye love, uagtet denne avviker fra den av mig almindelig benyttede.

Sorenskriver *Paulsen* har bevist mig den tjeneste, at gjennemse korrekturarkene og derunder gi mig flere værdifulde vink.

F. Hagerup.

Anvendte forkortelser.

- L. d. betyder: Lov om domstolene av 13 august 1915.
L. r. — Lov om rettergangsmaaten i tvistemaal av s.d.
L. t. — Lov om tvangsfuldbyrdelse av s. d.

Indhold.

	Side
Forord	V
Anvendte forkortelser	VI
<i>1ste kapitel. Indledning.</i>	
§ 1. Kort utsigt over vor civilprocesrets historie	1
§ 2. Rettergangsreglernes opgave og almindelige karakter	4
§ 3. De nye loves ledende grundsætninger	10
Parternes ret til at bli hørt (det «kontra- diktorske princip»)	10
Forhandlingsgrundsætningen	11
Skriftlig og mundtlig proces	17
Middelbarhet og umiddelbarhet i rettergangen	22
Retsmiddelsystemet	24
Formel og materiel sandhet i processen. Par- ternes avhørelse	26
Domstolenes besættelse	28
<i>2det kapitel. De i rettergangen deltagende personer.</i>	
A. Domstolene.	
§ 4. De forskjellige domstoler	31
§ 5. Sakernes fordeling mellem de forskjellige dom- stoler. Retskredsene. Verneting	33
§ 6. Sted og tid for retsmøterne	37
B. Parterne og deres stedfortrædere.	
§ 7. Parterne	38
§ 8. Procesfuldmægtiger	40
<i>3dje kapitel. Civilprocessens gjenstand.</i>	
§ 9. De forskjellige arter procesgjenstande	43
§ 10. Forening av flere procesgjenstande i samme sak	44

	Side
<i>4de kapitel. Bevis.</i>	
§ 11. Almindelige forklaringer om bevisgrundsætningerne og bevismidlerne	46
§ 12. De enkelte bevismidler	51
Vidner	51
Sakkyndige	55
Granskning	56
Skriftlig bevis	57
Parternes forklaringer	59
<i>5te kapitel. Rettergangens enkelte led.</i>	
§ 13. Oversigt	61
I. Forliksmægling.	
§ 14	63
II. Rettergangen i første instans.	
§ 15. Stevning og saksforberedelse	65
§ 16. Hovedforhandlingen	78
III. Retsmidler.	
§ 17. Anke	86
§ 18. Kjæremaal	89
§ 19. Gjenoptagelse	90
IV. Tvangsfuldbyrdelse.	
§ 20. Tvangsgrundlaget	91
§ 21. Tvangsfuldbyrdelsens iverksættelse	92
<i>6te kapitel. Særlige rettergangsmaater.</i>	
§ 22. Rettergang, som er henlagt til andre dommere end de almindelige retter	95
I. Rettergang for forliksraadet	95
II. Voldgift	97
§ 23. Særlig rettergang paa grund av sakens særlige gjenstand	98
<i>7de kapitel. Saksomkostninger.</i>	
§ 24. Parternes utgifter i civil rettergang	100
§ 25. Parts pligt til at erstatte motparten hans saksomkostninger	101
Ordregister	103

1ste kapitel.

Indledning.

§ 1.

Kort utsigt over vor civilprocesrets historie.

I den ældste tid var det folket paa tinge, som pleiet ret. Rettergangen var enkel og hvilte paa forudsætningen om, at sakforholdet var «vitterlig» eller ialfald ved visse av saksøkeren paa forhaand foretagne formelle bevisskridt var blit i lovens forstand vitterlig. Litt efter litt utvikledes kravet til, at retten skulde foreta en materiel prøvelse av sakforholdet.

Efterhvert som retstilstanden blev mere udviklet navnlig gjennom indtrængen av dansk ret, forfalt de gamle folkedomstoler, og retspleiens haandhævelse gik over til kongevalgte embedsmænd (lagmændene og de oprindelig som rettens skrivere ansatte sorenskrivere).

Ved Kristian den femtes norske lov av 1687 blev der for første gang git mere sammenhengende og fuldstændige procesregler; og i formen er

disse i det væsentlige forblit uophævede helt til nutiden. Men i virkeligheten undergik de en meget væsentlig omdannelse gennem en sedvansmæssig retsutvikling, som i første række synes at skyldes opkomsten i løpet av det 18de aarhundrede av en egen sakførerstand. Kristian den femtes lov forutsætter, at parterne selv fører sin sak, og at dommeren søker saken oplyst gjennom en mundtlig forhandling med dem. Efterhaanden som det blev almindelig at overlate saken til sakførere, blev det ogsaa mere og mere almindelig, at den førtes utelukkende ved skriftlige indlæg. Samtidig trængtes dommerens procesledende stilling tilbake. Han hadde intet kjendskap til saken, før den blev optat tildoms, og kunde derfor kun øve liten indflydelse paa dens gang.

Dette ledet naturlig til, at sakerne trak mere i langdrag. Lovgivningen fra slutningen av det 18de og fra det 19de aarhundrede kjæmpet forgjæves mot utsættelsesvæsenet, som er den skriftlige rettergangs kræftskade. Men efterhaanden fæstnet sig i vide kredse den opfatning, at en virksom hjælp mot processernes langsomhet alene vilde kunne opnaaes ved en systemforandring. Og efterat straffeprocessloven av 1887 paa straffeprocessens omraade hadde gjennomført moderne rettergangsprinciper og gjort befolkningen fortrolig med disses fordele, laa det saa meget nærmere at foreta en tilsvarende reform for civilprocessen. Der nedsattes derfor i 1891 en kongelig kommission med det hverv «at

forberede en reform av den civile retspleie». Kommissionens formand var riksadvokat Getz, som har utarbeidet de utkast til lov om domstolenes ordning og om rettergangsmaaten i tvistemaal, som ligger til grund for de to nye, herom handlende love, om disse end paa forskjellige, ikke uvigtige punkter avviker fra utkastene.

I 1901 avgik riksadvokat Getz ved døden; og hans plads som formand i kommissionen indtoges av nærværende skrifts forfatter, som fra begyndelsen av hadde været medlem av kommissionen, og under hvis forsæte der i 1902 avgaves indstilling under titelen: «Utkast til lov om domstolenes ordning med motiver». Da den nye formand i 1903 indtraadte i regjeringen, blev riksadvokat Smedal kommissionens formand. Under hans ledelse avgaves i 1907 to indstillinger, nemlig «Utkast til lov om rettergangsmaaten i tvistemaal» og «Utkast til lov om tvangsfuldbyrdelse og om foreløbig retshjælp». Forarbeiderne til dette sidste utkast skyldes kommissionens sidste formand, som kort tid, efterat de nævnte indstillinger var blit færdige, avgik ved døden.

Efter gjentagne ganger at være forelagt stortinget av vekslende regjeringer, blev endelig iaar vedtat de tre hovedlove: om domstolenes ordning, om rettergangsmaaten i tvistemaal og om tvangsfuldbyrdelse, paa grundlag av en indstilling av den forsterkede justiskomit , som skyldes dennes formand, høiesteretsassessor Hagerup Bull.

I alle tre love er det bestemt, at tidspunktet for deres ikrafttrædelse skal fastsættes ved særskilt lov. Inden dette kan ske, vil forskellige foranstaltninger være nødvendige. Navnlige vil civilprocesreformen medføre en række forandringer i den hittil gjældende lovgivning om særlige rettergangsregler, saaledes skifte- og konkurssaker, skjønnsforretninger, ekspropriationssaker og odelsløsning, og tillike forskellige overgangsbestemmelser. Utkast hertil er utarbejdet av en departemental komité, hvis formand var sorenskriver Paulsen, der ogsaa som medlem av civilproceskommissionen og som ekspeditionschef i justisdepartementets lovavdeling har hat andel i reformen. Det nævnte utkast blev forelagt stortinget i 1911, men er endnu ikke behandlet av dette. Et utkast til nødvendige forandringer i straffeprocenloven, den militære straffeprocenlov og sportelloven blev forelagt stortinget i 1913, men er heller ikke endnu behandlet av det.

§ 2.

Rettergangsreglernes opgave og almindelige karakter.

Opgaven for enhver proceslovgivning er at gennemføre saadanne regler for domstolsordningen, for parternes forhandlinger for retten og for deres forhold til denne, at derved kan skapes de bedst mulige be-

tingelser for, at retspleien kan virke saa sikkert (retfærdig), saa hurtig og med saa faa omkostninger for det offentlige og for parterne som mulig.

De hindringer, som især kan stille sig iveien for en saadan retspleie, og som det derfor fortrinnsvis gjælder at overvinde, er dels fra parternes side den altfor utelukkende hensyntagen til egeninteressen, for hvilken ofte ethvert middel synes tilstedelig, dels fra dommerens side makelighet, forsømmelighet, manglende sindsliekevgt, forutindtathet, vilkaarlighet i utøvelsen av den magt, som er lagt i hans hænder, eller dennes anvendelse til fremme av interesser, som er retspleiens øiemed fremmed (politiske interesser, stands- eller slegtsinteresser o. lign.).

Hadde man i alle tilfælde saavel parter som dommere, som bare var besjælet av ønsket om at fremme, hvad der i det enkelte tilfælde maa ansees som den retfærdigste løsning, og tillike utrustet med en saadan evne til at finde de hensigtsmæssigste midler til opnaaelsen av et bestemt formaal, som findes hos gjennemsnittet av oplyste mennesker, vilde staten kunne overlate til parter og dommere frit at forme den processuelle forhandling saaledes, som de i det enkelte tilfælde maatte finde heldigst og formaalstjenligst. Men da man ikke i alle tilfælde kan regne paa, at de nævnte betingelser vil være tilstede, er det nødvendig at omgjærde rettergangen med saadanne regler, som erfaringsmæssig for gjennemsnittet av processerne

lover den bedst mulige opnaaelse av formaalet, og som derved tillike er egnet til i størst mulig utstrækning hos befolkningen at fremkalde tillid til statens retspleie.

I denne henseende har i tidernes løp baade behovene og opfatningerne vekslet. Paa visse punkter har der som frugt av praktisk erfaring og videnskabelig forskning fæstnet sig visse grundsætninger, om hvilke der ikke længer hersker tvil, mens der paa andre punkter endnu er meningsforskjel. Dette skal i enkelte hovedanvendelser belyses i det følgende. Men inden der gaaes over hertil, vil der i denne sammenhæng være føie til at fremhæve to vigtige følgesætninger av det foran angivne grundsynspunkt for bedømmelsen av rettergangsreglernes naturlige opgave.

1) For det første ligger der i dette synspunkt, at det alene maa bero paa en praktisk hensigtsmæssighetsprøvelse, om retspleiens øiemed tjenes bedst ved, at der opstilles bindende, ufravikelige regler for rettergangen, eller ved, at man lar enten retten eller parterne ha et visst valg med hensyn til fremgangsmaaten og bare — hvor det overhodet er fornødent — gir bestemmelser for det tilfælde, at der ikke av vedkommende er truffet nogen anden anordning. Saaledes gir ogsaa vor gjældende civilprocesret parterne, naar de er enige, i en viss utstrækning frihet i henseende til valget mellem flere sideordnede domstoler (verneting); men denne valgfrihet ophører, hvor vernetinget er

anordnet av hensyn til sakens bedst mulige oplysning, saaledes f. eks. i visse tilfælde fast eiendomsverneting.

Processens historiske utvikling utviser paa dette punkt overmaade store motsætninger, som bedst træder frem ved en betragtning av bevislærens historie: I den ældste germanske proces hadde — som i foregaaende paragraf berørt — dommeren ingen adgang til at danne sig en selvstændig mening om, hvorvidt en for processens utfald betydningsfuld kjendsgjerning var bevist; han hadde bare at paase visse formers iagttagelse (gudsdom, tvekamp, ed) Det næste trin i utviklingen er det, vi finder uttrykt i Kristian den femtes norske lov av 1687: en viss adgang for dommeren til materiel bevisbedømmelse, men omgjærdet med bindende regler for, hvad der skulde kunne tages for fuldt bevis («to ulastelige vidner, samstemmige udi én ting»). Endelig den fuldstændig frie bevisbedømmelse (se om denne nærmere nedenfor § 10).

I det hele kan det siges, at utviklingen i den nye proceslovgivning gaar i retning av en utvidelse av de fravikelige rettergangsreglers omraade. Dette viser sig, forsaavidt rettens stilling angaar, foruten ved, hvad netop er sagt om bevisbedømmelsen, navnlig derved, at de bindende regler, som i den ældre (skriftlige) proces sigtet til at skape den fornødne orden, begrænsning og sammentrængthet i forhandlingen, i den nyere (mundtlige) proces i vid utstrækning er erstattet med en myndighet for

dommeren til at anordne forhandlingen efter friere hensigtsmæssighetshensyn (jfr. nedenfor).

Hvad parterne angaar, er ogsaa deres valgfrihet i henseende til rettergangsreglerne langt større efter den nye lov, end den har været under den ældre retspleie. Saaledes er ikke bare de egentlige verne-tingsregler fravikelige (l. r. § 36); men ogsaa paa anvendelsen av de regler, som fordeler sakerne efter deres forskjellige beskaffenhet mellem retter av forskjellig sammensætning (reglerne om den saakaldte saklige domsmyndighet), tillægges parterne en viss indflydelse, naar de er enige (saaledes kan de efter l. r. § 4 bringe et tvistemaal ind for lagmandsretten istedenfor herreds- eller byretten; efter l. r. § 1 3dje led kan de faa saken paadømt av forliksraadet, uagtet den hører for en anden domstol). Ogsaa med hensyn til domstolens sammensætning indrømmes der parterne et visst valg, idet det navnlig i almindelige saker avhænger av dem, om der skal tilkaldes domsmænd til herreds- og byretterne eller lagmandsretterne (l. r. §§ 323, nr. 3 og 324 jfr. § 306, sidste led), likesom en parts forlangende bestemmer, om en sak skal avgjøres av forliksraadet (l. r. § 1). Selv paa rettergangens ytre form (skriftlig eller mundtlig) har loven git parterne en viss — rigtig nok sterkt begrænset — indflydelse (jfr l. r. § 380, hvorefter saken ved anke paa begge parters begjæring overgaar til skriftlig behandling, naar anken bare gjælder saksbehandlingen eller retsanvendelsen; dog kan retten anordne en mundtlig slutforhandling).

2) Da rettergangsformerne ikke har værd i sig selv, men bare som midler til fremme av rettergangens formaal, bør deres overholdelse, saavidt det kan undgaaes, ikke kjøpes med retstap, retsuvissnet eller de med en ny proces forvoldte omkostninger og besværligheter, hvor disse onder efter omstændighetene maa fremtræde som de væsentligere. Denne betragtning har heller ikke været helt fremmed for vor hittil gjældende procesret, men denne har dog i det hele hat en sterkt formalistisk karakter, hvad let vil bli tilfældet med enhver skriftlig rettergang. Den nye lov gaar langt videre i bestræbelsen for at begrænse rettergangsfeils virkninger. Som særlig betegnende i denne henseende kan fremhæves bestemmelsen i l. r. § 97, hvorefter uforsætlige feil, som hindrer fremme av saken, bør tillates avhjulpet (se ogsaa l. d. § 41), i § 87, hvorefter retten under sakens gang bør gi baade parterne og andre den veiledning, som kræves for at rette feil og forsømmelser i rettergangen (jfr. ogsaa § 301), og l. r. § 384 (svarende til straffeproseslovens § 393), hvorefter feil i saksbehandlingen med visse undtagelser bare kan tages i betragtning av ankeinstansen, naar retten finder det sandsynlig, at de kan ha virket bestemmende paa den paaankede avgjørelses indhold.

§ 3.

De nye loves ledende grundsætninger.

Parternes ret til at bli hørt (det «kontradiktoriske princip»).

Den grundsætning, at ingen kan dømmes uhørt, er gjennemført i al nyere proceslovgivning, og medfører ikke bare, at ingen dom kan avsiges, uten at modparten ved lovlig stevning er indkaldt til møte i retten, men ogsaa, at begge parter har krav paa at bli bekjendt med hverandres angreps- og forsvarsmidler, saa at dommeren ikke kan lægge til grund for sin avgjørelse nogen forklaring av en part eller noget bevismiddel, som motparten ikke har hat anledning til at faa kundskap om. Ofte gives denne grundsætning det uttryk, at ingen dom kan avsiges, uten at begge parter har uttalt sig om saken. Denne uttrykksmaate er imidlertid i en dobbelt henseende mindre træffende. For det første er der intet med det kontradiktoriske princip uforenelig i, at dom avsiges til fordel for en part, uten at han har uttalt sig. Saaledes bestemmer l. r. § 378, 3dje led (i overensstemmelse forøvrig med allerede nu gjældende regel), at retten under ankeforhandling for høiesteret kan avskjære videre forhandling, naar den ankende part har hat ordet og retten enstemmig finder, at det, han har anført, er utilstrækkelig til at begrunde hans ankepaastand.

Dernæst maa det vel have for øie, at det er tilstrækkelig, at der er git en part anledning til at uttale sig. Ellers vilde en indstevnt part ha det i sin magt at hindre rettergangen ved at utebli. Uteblir saksøkte, uagtet han er lovlig stevnet, maa han finde sig i, at retten lægger saksøkerens fremstilling av sakens sammenhæng til grund for dommen, forsaavidt den er meddelt saksøkte og ikke strider mot vitterlige kjendsgjæringer (l. r. § 344, 2det led). Da imidlertid denne regel vil kunne lede til uforskyldt retstap for saksøkte, har l. r. § 346 git ham ret til inden en viss kort frist at forlange «opfriskning» av saken, d. e. dens fornyede foretagelse for samme domstol, en adgang, som er ukjendt i vor hittil gjældende ret.

Forhandlingsgrundsætningen.

I de regelmæssige tilfælde av borgerlig rettergang har staten ingen umiddelbar interesse i det, som er sakens gjenstand (et privat gjælds- eller eiendomsforhold, et privat tjenesteforhold, et interessentskapsforhold, et arvespørsmål el. lign.). Det forholder sig anderledes, hvor saken angaar et egteskaps bestaaen eller et familieforhold eller et offentlig tjenesteforhold. Men fra disse tilfælde sees i det følgende bort (se derom nedenfor § 23).

I de regelmæssige tilfælde kan derfor staten indskrænke sig til at stille retshaandhævelsen til parternes forføining («dispositionsprincip»). Den

skrider ikke ind av eget tiltak, saaledes som navnlig i straffeprocessen («officialprincip»); og den yder ikke parterne retsbeskyttelse i videre utstrækning end disse begjærer (se l. r. § 85: «Domstolene kan ikke gaa utenfor de paastande, som er fremsat, undtagen naar der handles om forhold, som parterne ikke har fri raadighet over»).

Av denne i al civil rettergang nu almindelig anerkjendte grundsætning har man hyppig utdraget den følgesætning, at domstolen ogsaa har at indta en fuldstændig passiv holdning i henseende til fremskaffelsen og belysningen av de kjendsgjerninger og beviser, hvorpaa parterne støtter sine paastande («forhandlingsprincip»). Og dette er i det væsentlige vor hittil gjældende procesrets standpunkt.

Den ovennævnte slutning er imidlertid ikke bindende. Om end staten ikke er interessert i, hvorvidt en privat person overhodet vil gjøre sin ret gjældende, er det ikke ligegyldig for den, om den, som vil ha retsbeskyttelse, faar en saadan i saa vid utstrækning, som han behøver — at overhodet statens retshaandhævelse blir saa fuldkommen som mulig. Retspleien er en statsfunktion; og staten kan derfor ikke være uten interesse av, hvorledes den virker — om den fremmer ret og sandhet, eller om den like meget tjener det motsatte.

En ensidig betoning av dette synspunkt har ledet enkelte ældre lovgivninger til helt at lægge sakens opplysning i dommerens haand («undersøkelsesprin-

cip»), hvilket ogsaa i hovedsaken var den efter Kristian den femtes lovbok gjældende regel. Der ved oversees imidlertid dels, at parterne regelmæssig vil være de, som bedst har anledning til at bedømme, hvad deres tarv kræver, og hvorledes de fornødne oplysninger skal skaffes tilveie, dels at dommeren let kommer til paa forhaand at opgjøre sig en mening om domsutslaget, og at saaledes hans uhildethet er utsat for at lide, naar eneansvaret for processtoffets tilveiebringelse paalægges ham.

Det rigtige vil derfor være at søke et kompromis mellem det standpunkt, hvorefter domstolen under saksbehandlingen bare fungerer som en automat, der har at motta, hvad parterne putter i den, og den ordning, som gjør domstolen eneanvarlig for sakens oplysning. Et saadant kompromis har den nye lov søkt at finde ved bestemmelsen i l. r. § 86 jfr. §§ 190, 214, 236, 245 og 377: Det paahviler parterne at gjøre rede for de faktiske forhold og beviser, som er av betydning for avgjørelsen. Forsaavidt er principalt forhandlingsgrundsætningen anerkjendt. Men domstolen kan utfolde en supplerende virksomhet til forholdets rette oplysning. Den bør sørge for, at parternes anførsler blir saa klare og fuldstændige som mulig. Den kan av eget tiltak beslutte bevisførsel, som den finder paakrævet for avgjørelsen av saken. Dog kan vidneførsel eller bruk av skriftlige beviser ikke besluttes, naar begge parter erklærer sig imot det.

Den kan rette spørmaal til vidner og sakkyndige baade til nærmere oplysning av de punkter, der er spurt om, og til videre oplysning av saken. Den kan paa den anden side avskjære bevis, som den finder uten betydning for saken eller iøvrig overflødig (§ 189).

Forskjellig fra det i det følgende omhandlede spørmaal om dommerens stilling til processtoffet og dets belysning er følgende to spørmaal, som likeledes berører forholdet mellem dommerens og parternes virksomhet:

1) Spørmaalet om procesledelsens utstrækning. Denne maa naturligvis altid ligge i dommerens haand. Men i vor hittil gjældende, skriftlige proces er den anvist forholdsvis snevre grænser: Dommeren innskærker sig til at haandhæve de rettergangsregler, som er git i det offentlige interesse, anordne det fornødne til processens fremme (beramme retsmøter, hvor disse ikke er faste, gi og frata parter eller vidner og andre i retten møtende ordet, paase protokollation av det i retten passerte) samt avgjøre de med hensyn til forhandlingens ytre gang opstaaende spørmaal (bevilge utsættelser, tilstede eller avskjære et rettergangsskridt, f. eks. en bevisførsel, et vidnes avhørelse, fordi de lovlige betingelser ikke er tilstede o. s. v.).

I nyere processystemer gaar i almindelighet

dommerens procesledelse langt videre, hvilket til dels hænger sammen med de særlige krav, som den mundtlige rettergang stiller til en sterkere sammentrængen og ordning av processtoffet. Den nye lov om rettergangsmaaten gir retten adgang til at forene flere saker til fælles behandling, naar denne derved kan lettes eller paaskyndes, likesom ogsaa til at anordne særskilt forhandling om et eller flere av de krav, som er forenet i én sak, eller om selvstændige tvistepunkter vedkommende samme krav (l. r. § 98). Efter samme lovs § 189 kan retten negte at la et tilbudt bevis bli tilveiebragt eller ført foruten i det forannævnte tilfælde, at det er overflødig, ogsaa naar den finder det paakrævet av hensyn til sakens forsvarlige fremme i det hele (se nærmere nedenfor § 10). Under hovedforhandlingen sørger rettens formand for, at saken blir utredet uten unødig vidtløftighet og uten at uvedkommende omstændigheter trækkes ind, og at den saavidt mulig blir ført tilende uten avbrytelse (l. r. § 327). Anførsler, som ikke fremkommer i rette tid, kan retten ved kjendelse beslutte at sette ut av betragtning, naar fremsættelsen er forsinket i den hensigt at forhale saken eller overrumple motparten, eller naar den anden part forlanger det og saken ellers vilde bli væsentlig forsinket (l. r. § 335). Under lignende betingelser kan retten under hovedforhandlingen ogsaa sette ut av betragtning bevistilbud, som ikke er fremsat, saasnart der blev anledning til det (l. r. § 189, 2det led).

Ved denne videre utstrækning av dommerens procesledelse er det blit mulig for den nye lov at gi avkald paa den regel, hvorved man i den hittil gjældende procesret har søkt at opnaa en viss koncentration av processtoffet, den regel nemlig, at parterne allerede fra først av samlet skal anbringe alle sine angreps- og forsvarsmidler, ogsaa dem, som de kun eventuelt (hvis de ikke trenger igjennem med sin principale procedyre) faar bruk for, og at de, som anbringes for sent, er tapt. Denne saakaldte eventualmaksime har ingen plads i det nye processystem.

2) Forskjellig fra forhandlingsprincippet er ogsaa ordningen av domstolens og parternes forhold til processens drift. Det ligger i det foran forklarte, at det i borgerlige tvistemaal altid maa være parterne selv, som sætter saken i gang. Men det kan tænkes iverksat paa to maater: enten ved at parten selv indkalder sin motpart for retten, eller at han retter en begjæring til retten, som saa sørger for indkaldelse; og paa samme maate med bevisførsel: parterne kan selv indkalde vidner og sakkyndige eller bede retten gjøre det. I vor gjældende proces er det regelen, at parterne selv besørger alle indkaldelser (undtagelse gjælder alene ved overretter og høiesteret). Efter den nye lov ligger processens drift væsentlig i domstolens haand (se l. r. §§ 302, 200, 232, 243, 370).

Skriftlig og mundtlig proces.

En rettergang, i hvilken domstolen ved sin avgjørelse alene har at ta i betragtning, hvad der foreligger for den i skriftlig form, benævnes skriftlig. Mundtlig er rettergangen, naar domstolen ikke kan bygge sin avgjørelse paa noget, som ikke mundtlig er forhandlet for den.

Vor hittil gjældende proces er, som nævnt i § 1, skriftlig. Efter den nye lov er hovedforhandlingen mundtlig (se l. r. § 329, jfr. § 377 og som undtagelse den foran p. 8 nævnte § 380).

Baade den skriftlige og den mundtlige rettergang har visse fortrin og visse mangler. Bortset fra de eiendommeligheder, som staar i forbindelse med retsmiddelsystemet, og som vil bli behandlet nedenfor, bemerkes herom:

Den mundtlige forhandlings fortrin bestaar især deri, at den gir retten et mere levende og anskuelig indtryk av saken, likesom den muliggjør et friere forhold mellem retten og parterne, hvorved der aapnes adgang for retten til under selve forhandlingen at faa berigtiget misforstaaelser og opklaret dunkelheter. Men den mundtlige forhandling stiller paa den anden side ganske særlige krav til dommerens hukommelse og evne til hurtig at opfatte saken. Det er uforenelig med den, at forhandlingen utsættes i længere tid; ellers maa det tidligere forhandlede gjentages (jfr. l. r. §§ 336 og 337). Dommen maa følge nogenlunde hurtig efter

forhandlingen (jfr. l. r. § 152, som bestemmer, at dommen bør avsiges umiddelbart, efterat saken er optat til doms, og i ethvert fald inden en uke). Det er endvidere uforenelig med den mundtlige proces, at dommerpersonalet skifter under forhandlingen. Indtræder forfald, efterat hovedforhandlingen er begyndt, og retten derved ophører at være domfær, maa forhandlingen begynde paa igjen (jfr. l. d. §§ 5 og 15, som søker i nogen grad at formindske ulemperne herved).

Den skriftlige proces skaper et fastere og varigere grundlag for dommerens avgjørelse. De skrevne akter bevarer sin betydning, hvor længe saken end varer, og kan benyttes av skiftende domstolsmedlemmer. Men netop den omstændighet, at sakens utsættelse fra retsmøte til retsmøte ikke øver nogen indflydelse paa domsgrundlaget, medfører — som erfaring fra vor hittil gjældende procesret noksom viser — en fristelse til forhaling av saken; og i regelen vil en mundtlig rettergang derfor lede til hurtigere avgjørelse end en skriftlig.

Til en viss grad er det mulig ogsaa med en mundtlig proces at forene fordelene ved skriftligheten. Selv om man nemlig ikke tilsteder, at det, som bare foreligger i skriftlig form, tjener som domsgrundlag, er det ikke utelukket at benytte skrift som hjælpemiddel til at vinde oversigt over og fastholde den mundtlige forhandlings væsentligste resultater. I denne henseende kommer navnlig i betragtning:

a) Nedtegning av det forhandlede. Selvfølgelig bør dommeren altid under den mundtlige forhandling gjøre notater til støtte for sin hukommelse. Herom indeholder dog loven ingen regel. Hvad den omhandler, er alene den nedtegning av det forhandlede («protokollation»), som finder sted i retsboken, d. e. den bok, som føres over retsforhandlingerne. Herom findes forskrifterne i l. r. §§ 125 ff. Det sees herav, at forhandlingernes gang skal nedtegnes, efterhvert som de skrider frem, derimot kun i begrænset utstrækning deres indhold. Hverken av parternes foredrag eller av vidners og sakkyndiges forklaring blir der at nedtegne nogen fuldstændig gjengivelse. Av parternes uttalelser skal i retsboken alene indføres fuldstændig: 1) parternes paastande og de erklæringer, som ændrer sakens gjenstand eller indeholder en uttrykkelig godkjendelse av partens paastand eller en del av den, 2) paastande, begjæringer og innsigelser, som gjælder saksbehandlingen og fremsættes i retsmøtet, naar de ikke blir frafaldt eller straks tatt tilfølge og de enten er av betydning for avgjørelsen eller forlanges indført, 3) opgave over de beviser, som parterne har tilbudt eller ført. Vidners og sakkyndiges forklaringer blir regelmæssig kun nedtegnet, naar de avgives utenfor hovedforhandlingen (i hvilket tilfælde de regelmæssig ikke avgives for de samme dommere, som skal avgjøre saken). Under hovedforhandlingen finder i almindelighet ikke saadan protokollation sted, men den kan besluttes av retten: 1) naar det

viser sig, at hovedforhandlingen maa utsættes saa længe, at ellers ny avhøring vil kunne bli nødvendig, 2) naar retten antar, at ny avhøring i tilfælde av anke derved kan undgaaes, og protokollationen kan foregaa uten væsentlig at forstyrre forhandlingens gang, 3) naar den antar, at forklaringen i tilfælde av anke ikke mere vil kunne erholdes, eller at ny avhøring maatte foregaa utenfor hovedforhandlingen, 4) naar ellers særlige grunde gjør det ønskelig, og navnlig naar det kommer an paa ordlyden (l. r. § 128).

Man kan spørre, om ikke loven kunde og burde ha git protokollationen et fyldigere omfang. Herom vil meningene kunne være delte. Men vanskeligheten ligger her deri, at en mere indgaaende protokollation er litet forenelig med den mundtlige rettergangs væsen, idet den berøver denne dens liv og umiddelbarhet og medfører en forhaling av forhandlingerne, som ofte kan bevirke, at disse maa strække sig over flere retsmøter, noget, som vi har set, under mundtlig rettergang er litet heldig. I væsentlig grad vil disse ulemper kunne undgaaes ved, at forklaringerne, i steden for at føres ind i retsboken, optages med hurtigskrift eller med mekaniske midler. Hertil aapner l. r. § 130 adgang «etter nærmere regler, som Kongen gir».

b) Forberedelse av hovedforhandlingen enten gjennom en forutgaaende skriftveksel mellem parterne eller gjennom en foreløbig personlig forhandling mellom disse for dommeren (jfr. l. r. § 302).

Denne «saksforberedelse» utfylder et flerdobbelt praktisk behov. Den tjener til forut for selve den avgjørende hovedforhandling at faa bragt paa det rene mellem parterne, hvad der tvistes om (hvad der fra den ene side paastaaes, og hvad der fra den anden side erkjendes), samt hvilke beviser der kan være tale om. Den skaper derved betingelserne for, at hovedforhandlingen kan faa den for den mundtlige rettergang nødvendige sammentrængthet. «Saksforberedelsen har til maal», heter det i l. r. § 302, sidste led, «saavidt mulig at skaffe tilveie de nødvendige betingelser for, at hovedforhandlingen kan føres tilende uten utsættelse».

For dommeren har saksforberedelsen den betydning, at den letter ham hans procesledelse under hovedforhandlingen ved at sætte ham i kundskap om saksforholdet, og tillike letter ham oversigten over forhandlingens resultater ved at sætte ham i stand til at fæste opmerksomheten paa sakens hovedpunkter og skille mellem væsentlig og uvæsentlig.

Loven har imidlertid ikke tillagt saksforberedelsen den betydning, at den ufravigelig optrækker rammen for hovedforhandlingen, saa at der ikke under denne kan gjøres gjældende angreps- og forsvarsmidler, som ikke er fremkommet under saksforberedelsen. Den har søkt betryggelsen mot forhaling dels i dommerens adgang efter den foran p. 15 anførte § 335 til under visse betingelser at avskjære forhandling om det nye, dels i adgangen til at

ilægge en part omkostningsansvar, naar saken forhales utilbørlig ved, at en part ikke i rette tid er fremkommet med alt, hvad han har at sige (r. l. § 177).

Den forberedende skriftveksel frembyr den ulempe, at den lettelig vil kunne anta et uforholdsmæssig omfang og derved forhale og fordyre rettergangen, likesom man i enkelte lande har sat selve mundtligheten i fare derved, at den forberedende skriftveksel baade av parter og dommer er blit betragtet som den væsentligste bestanddel av rettergangen, og at saaledes ved siden derav den mundtlige forhandling er sunket ned til et underordnet og litet paaagtet procesled. Effektivt betryggelsesmiddel herimot findes ikke i nogen uttrykkelig forskrift i den nye lov. Betryggelsen maa væsentlig søkes i den maate, hvorpaa denne blir gjennomført av dommerne. Gjennomførelsen av sand mundtlighet vil avhænge av den utstrækning, hvori disse har formaadd at tilegne sig reformens aand.

Middelbarhet og umiddelbarhet i rettergangen.

Rettergangen siges at være umiddelbar, naar dommeren skal danne sig sin mening om saken ved en umiddelbar forhandling med parterne og ved selv at ha paaørt forklaringer av vidner eller sakkyndige, og selv ha foretat de ved saken foranledigede granskninger. Den er middelbar, naar

dette stof alene gennem et mellemed foreligger for retten.

Den mundtlige rettergang er med nødvendighet umiddelbar, forsaavidt partsforhandlingen angaar. Derimot er der ingen nødvendig sammenhæng mellem bevisets umiddelbarhet og den mundtlige rettergang; og i flere nyere fremmede civilproceslove er de heller ikke i almindelighet forenede (i motsætning til, hvad der gjælder for straffeprocessens vedkommende).

Bevisumiddelbarhetens fordele bestaar i, at dommeren derved faar et mere levende og tillike et fyldigere og alsidigere kjendskap til alle de momenter, som maa tages i betragtning ved bedømmelsen av et bevismiddels vegt. Selv at høre et vidnes eller en sakkyndigs forklaring og at læse en gjengivelse av det, er to helt forskjellige ting. Selv den samvittighetsfuldste protokolgjengivelse er utsat for at farves av den protokollerendes subjektive opfatning. Og selv om man tænker sig vidneutsagn gjengit ved hurtigskrift, vil man dog derved ikke kunne faa uttryk for hele den mangfoldighet av ytre omstændigheter, som gir navnlig et vidnes forklaringer deres farve og liv, og som ofte er av den største betydning for bedømmelsen av forklaringens vegt: vedkommendes hele optræden under avhørelsen, den større eller mindre bestemt- het og tilforladelighet, hvormed uttalelsen fremkommer, det indtryk av vedkommendes intelligens og iagttagelsessevne, som kan utledes derav.

Bevisumiddelbarhetens ulemper er dels de samme som de foran fremhævede, med al mundtlige rettergang forbundne. Navnlig veier her tungt de hindringer, bevisumiddelbarheten lægger i veien for en fornyet prøvelse av saken ved høiere ret; herom mere nedenfor. Dels bereder bevisumiddelbarheten vanskeligheter, hitrørende fra den dermed nødvendig forbundne utvidelse av vidneplikten. En væsentlig ulempe er det endelig, at hovedforhandlingen er utsat for at spildes, og at møte baade av retten, parterne og vidner kan bli forgjæves, fordi et vidne eller en sakkyndig uteblir.

Tiltrods for disse betænkeligheter har den nye lov om rettergangsmaaten i § 195 opstillet som hovedregel, at bevisførsel skal foregaa umiddelbart for den dømmende ret, men dog gjort væsentlige undtagelser fra denne regel (se §§ 195, 220 og 244 samt nedenfor § 11).

Retsmiddelsystemet.

Ved retsmiddel forstaar man et middel for parterne til gjennem domstolene at faa en retsavgjørelse underkastet fornyet prøvelse. Vor gjældende civilprosesret kjender kun ett saadant retsmiddel: appel (anke), men anvender dette i videste utstrækning. I almindelighet kan en sak, som ikke angaar ringe værdier, prøves saavel fra dens faktiske som fra dens retslige side i tre instanser: under-

ret, overret og høiesteret. En saa vid anvendelse av appelretten frembyr forsaavidt ingen vanskelighet under den skriftlige rettergang, som det her er mulig at forelægge overinstansen noiagtig det samme processtof som det, der har været grundlaget for underinstansens avgjørelse. Under en mundtlig rettergang, særlig hvor denne er forbundet med bevisumiddelbarhet, vil dette være umulig. Tillater man, at ankedomstolen bygger sin dom paa en skriftlig gjengivelse av det i underinstansen forhandlede, vil det grundlag, hvorpaa overinstansens avgjørelse hviler, være av en anden og — navnlig for bevisets vedkommende — ufuldkomnere art end det, hvorpaa underinstansen har bygget. Og kræver man, at den hele forhandling med bevisførselen skal gjentages for overinstansen, kommer denne i virkeligheten ikke til at dømme om ganske det samme processtof som underinstansen.

Den nye lov har — som det nærmere vil fremgaa av det nedenfor i § 17 forklarte — væsentlig indskrænket adgangen til anke. Navnlig er det at merke, at anke til høiesteret bare kan grundes paa feil i retsanvendelsen eller i saksbehandlingen (l. r. § 357). Hele avgjørelsen av en saks faktiske grundlag er saaledes unddraget høiesterets prøvelse. Denne ordning, som er en følge av lovens sterke krav til bevisumiddelbarheten, bryter sterkt med gamle og rotfæstede traditioner i vor ret.

*Formel og materiel sandhet i processen.
Parternes avhørelse.*

Den formalistiske maate, hvorpaa forhandlingsprincippet i almindelighet er gjennemført i de skriftlige processystemer, har ledet til den opfatning, at det i civilprocessen ikke kommer an paa at forhjælpe den virkelige («materielle») sandhet til sin ret, men kun at fastslaa, hvad retten paa grundlag av parternes procedyre har at betragte som sandhet.

Denne opfatning er imidlertid ikke træffende. Den har ingen anvendelse paa de retssætninger, som dommeren har at lægge til grund for sin dom. Med hensyn til disse er han helt uavhengig av parternes procedyre. Men heller ikke med hensyn til de kjendsgjæringer, som er avgjørende for dommen, vilde det være rigtig at anta, at det er staten likegyldig, om dens retspleie kommer til at tjene virkelige eller blot indbildte («fingerte») retsforhold. Av hensyn, som er berørt i det foregaaende, er det vistnok ikke i almindelige private saker forenelig med en rigtig vurdering av rettergangens tarv, at det paalægges dommeren endog i tilfælde, hvor parterne er enige om et visst sakforhold, at anstille undersøkelser om dette. Og dette kan da lede til, at dommeren kan komme til at maatte anta for sandt, hvad der i virkeligheten ikke er sandt. Men dette resultat er ikke tilstræbt fra lovgivningens side. Denne er nødt til at ta det paa kjøpet, fordi det ikke vil kunne undgaaes uten ved

rettergangsregler, som vilde medføre væsentligere ulemper.

At den materielle sandhet ikke er retspleien likegyldig, er bl. a. kommet til uttrykk i den almindelige straffelovs § 166, som sætter straf for den, der som part eller retsfuldmægtig gir usand forklaring i retten.

Denne bestemmelse er imidlertid litet virksom, saalænge domstolen — som i vor hittil gjældende skriftlige rettergang — bare har med procesfuldmægtiger at gjøre, hvis kjendskap til saken er andenhaands, og saalænge parterne selv ansvarsfrit kan fordreie sandheten ved at gi sine procesfuldmægtiger mangelfulde eller urigtige opplysninger.

Et mægtig middel til at forhjelpe sandheten til sin ret i rettergangen er det at la parterne selv komme frem for dommeren og under ansvar forklare, hvad de vet om sakforholdet. Paa dette middels anvendelse har vor hittil gjældende ret omtrent ganske git avkald; og anderledes kan det vanskelig være i en skriftlig proces. Parters uttalelse om kjendsgjæringer kan for tiden kun fremkaldes i form av partsed, som dommeren under visse omstændigheter — i regelen først i selve dommen — kan anordne, og som kun spiller en underordnet rolle i praksis.

Den nye lov lægger derimot an paa at gi parternes egne forklaringer en fremskutt plads blandt midlerne til sakens opplysning. «Enhver av parterne skal», heter det i l. r. § 111, «gi en

fuldstændig og utvetydig fremstilling av saken overensstemmende med sit kjendskap til den og svare paa de spørmaal, som retten stiller til ham om saksforholdet»; og efter samme lovs § 115 har parterne i det væsentlige samme pligt som vidner til at møte personlig efter indkaldelse av retten. Parterne avlægger ikke som vidner ed, men de skal, naar deres forklaring er avgit eller skal benyttes under hovedforhandlingen, som regel bekræfte den med forsikring paa ære og samvittighet.

Blir disse bestemmelser i praksis anvendt paa rette maate, vil den hele procesreform deri kunne faa sin hovedbetydning.

Domstolenes besættelse.

Civilprocesreformens gennemførelse vil, navnlig for de underordnede retters vedkommende, i flere henseender stille større fordringer til dommerne end den nugældende ordning. Dels beror dette paa den mundtlige rettergang, som kræver særlige betingelser hos den dommer, der skal lede den mundtlige forhandling. Dels vil den indskrænkede adgang til anke begrunde nødvendigheten av at skape forsterkede garantier med hensyn til domstolenes besættelse. Navnlig vil det være nødvendigt, at dommerlønningerne forhøies, hvad ogsaa ved reformens vedtagelse har været forudset.

De herved fremkaldte spørmaal gir imidlertid ikke anledning til nogen principiell motsætning

i henseende til deres besvarelse. Dette er derimot tilfældet med spørgsmaalet, om domstolene bør besættes alene med retslærde fagmænd, eller om ogsaa lægdommere bør medvirke ved retspleien. Dette spørgsmaal har dog spillet en langt større rolle paa straffeprocessens end paa civilprocessens mark. De fleste lande anvender — som Norge efter straffeprocessloven av 1887 — lægdommere i straffesaker enten efter engelsk mønster som jury («lagrette») eller som domsmænd. I civile saker har juryssystemet ikke fundet nogen anvendelse utenfor England; og selv der er civiljuryens praktiske betydning i sterkt avtagende, efterat det siden 1883 er blit en frivillig sak for parterne at benytte jury. Derimot finder man i mange lande lægdommere som domsmænd, navnlig i handelsaker o. lign. Hos os har de fra gammel tid av været anvendt i eiendomstrætter om fast gods; og den nyere lovgivning har i stigende utstrækning anordnet domsmænds tilkaldelse i saker, hvor der kræves særlige indsigter, saaledes i sjø-, handels- og haandverksretter. De nye love har indført den nye regel, at domsmænd skal tilkaldes i alle saker, som behandles ved herreds- og byretterne eller ved lagmandsretterne, naar nogen av parterne forlanger det eller retten finder det ønskelig (l. r. §§ 323 og 324). Nødvendig er domsmænds tilkaldelse alene i saker, som behandles ved fast eiendoms verne-ting eller som angaar retsforhold, som hører under sjøfartsloven.

Den betydeligste forøkelse av lægmandselementets indflydelse paa retspleien, som den nye lov vil ha tilfølge, ligger imidlertid i den sterke utvidelse av omraadet for forlikskommissionernes («forliksraadene») domsmyndighet, som anordnes i l. r. § 1 (jfr. nedenfor § 5). Denne er saa meget væsentligere, som her lægdommere avgjør saken uten samarbeide med nogen fagdommer. Ogsaa denne domsmyndighet er dog — som nævnt p. 8 afhængig av, at en av parterne forlanger dom av forliksraadet.

2det kapitel.

De i rettergangen deltagende personer.

A. Domstolene.

§ 4.

De forskjellige domstoler.

De almindelige domstoler er efter l. d. § 1:

1) Høiesteret, hvis sammensætning i det væsentlige forblir uforandret.

2) Høiesterets kjæremaalsutvalg, som bestaar av tre av høiesterets medlemmer, opnævnt av rettens formand skiftevis for 1 maaned (l. d. § 8).

3) Lagmandsretterne. Disse domstoler, som hittil alene har hat domsmyndighet i straffesaker, vil efter de nye love ogsaa være kaldet til at avgjøre borgerlige tvistemaal. Denne utvidelse av deres forretningskreds har medført, at deres medlemmer i regelen alle skal være fast utnævnt, mens dette nu alene er tilfældet med formanden (lagmanden), idet meddommerne, som den nye lov

kalder «lagdommere» (l. d. § 10), for tiden beskikkes for et visst tidsrum blandt retskredsens underdommere. Adgangen til undtagelsesvis at gjøre det sidste holdes dog aapen.

I hver sak deltar lagmanden og to lagdommere, hvorhos der efter det foran forklarte i visse særlige saker og ellers, naar parterne forlanger det, skal tilkaldes domsmænd. Disses tal er her fire (l. r. § 324).

4) Herreds- og byretterne, som kan ha en eller flere faste dommere (l. d. § 19), men ved hvilke i den enkelte sak bare én dommer gjør tjeneste, hvorhos to domsmænd tilkaldes i de før omtalte tilfælde. Disse retter vil i det væsentlige komme til at falde sammen med de nuværende underretter (byretterne i Kristiania og Bergen, de av sorenskriverne paa landet og byfogderne i byerne beklædte domstoler).

5) Forliksraadene, som svarer til de nuværende forlikskommissioner. Mens imidlertid disse bare har to medlemmer, skal forliksraadet ha tre «forliksmænd» (l. d. § 27). En av disse vælger kommunestyret til formand (l. d. § 27, sidste led).

Ved siden av disse almindelige domstoler opregner l. d. § 2 endel særdomstoler. For civile saker kan nævnes vergemaalsretterne, utskiftningsretterne, fiskeridomstoler, rikets konsulatdomstoler i utlandet. Overordentlige domstoler til behandling af civile saker kan Kongen nedsætte, naar parterne samtykker (l. d. § 29).

Faste høiesteretsdommere, lagmænd, lagdommere og herreds- og bydommere er embedsmænd (l. d. § 55). I de domssogn, hvor Kongen finder det paakrævet, ansættes — som hittil — dommerfuldmægtiger. Disse, som antages av dommeren med justisdepartementets godkjendelse, kan imidlertid hverken lede hovedforhandling eller avsige dom uten efter særskilt bemyndigelse eller i uforutsete forfaldstilfælde. Forliksmændene vælges som hittil av kommunernes stemmeberettigede (l. d. § 57). For domsmænds valg og uttagelse til tjeneste i den enkelte sak gjælder væsentlig de samme regler som hittil i straffesaker (l. d. 4de og 5te kap. jfr. om særlige udvalg av domsmænd med kyndighet i handel, sjøvæsen, haandverk eller bygningsvæsen l. d. § 72 og l. r. § 325).

Retsvidner skal tilkaldes til retsmøterne, naar de holdes av en enkelt dommer (l. d. §§ 31 og 101).

§ 5.

Sakernes fordeling mellem de forskjellige domstoler. Retskredsene. Verneting.

Sakernes fordeling mellem de forskjellige domstoler beror dels a) paa sakernes egen beskaffenhet, idet de forskjellige domstoler har forskjellig domsmyndighet, dels b) paa stedlige hensyn, idet fordelingen mellem de flere domstoler med samme saklige domsmyndighet sker efter sakernes forhold

til de forskjellige retskredser, hvori landet er inddelt, og hvor saken siges at ha sit verneting.

Ad a) Reglerne om retternes saklige domsmyndighet findes i l. r. kap. 1:

I. Forliksraadet har ikke domsmyndighet i nogen sak uten efter parternes forlangende. Er begge parter enige, kan saa godt som alle private saker paadømmes av denne domstol (se l. r. § 1, sidste og næstsidste led, jfr. § 273). Efter forlangende alene av en av parterne kan den avsigdom (se l. r. § 1):

1) i tvistemaal om faste eiendommers grænser, om servitut (begrænset bruksret) over fast eiendom og om erstatning for skade paa fast eiendom. Tvistgjenstandens værdi maa dog ikke i noget av disse tilfælde være over 1000 kroner.

2) i tvistemaal om andre formueskrav, naar tvistgjenstandens værdi ikke er over 250 kroner.

Naar klageren forlanger det, kan forliksraadet desuten avsigdom i gjældssaker, saafremt tvistgjenstandens værdi ikke er over 1000 kroner og indklagede enten uteblir eller møter og uttrykkelig erkjender sin forpligtelse til at betale hovedstolen, men forlik dog ikke opnaaes.

II. Under herreds- og byretterne hører efter l. r. § 2:

1) Behandlingen av alle tvistemaal i første instans, hvis ikke andet er bestemt ved lov.

2) Anke i tvistemaal, som er paadømt eller forlikt i forliksraadet.

3) Kjæremaal mot kjendelser og beslutninger av forliksraadet i tvistemaal.

III. Under lagmandsretterne hører (l. r. §§ 3 og 4):

1) Anke i tvistemaal, som er behandlet ved herreds- eller byret eller ved andre domstoler, som sættes med enedommer eller bare har én retskyndig dommer.

2) Kjæremaal mot kjendelser og beslutninger i tvistemaal av de domstoler, som er nævnt under 1.

Tvistemaal kan desuten bringes ind for lagmandsretten istedenfor herreds- eller byretten, naar begge parter er enige om det. Dette gjelder dog ikke: 1) naar kravet angaar fast eiendoms grænser, servitut over fast eiendom eller erstatning for skade paa fast eiendom, 2) naar kravet angaar en formuesværdi, som ikke er over 250 kroner.

IV. Under høiesterets kjæremaalsutvalg hører kjæremaal mot kjendelser og beslutninger av lagmandsretterne i tvistemaal (l. r. § 5).

V. Under høiesteret hører anke i tvistemaal, som er behandlet ved lagmandsretterne (l. r. § 6).

For i nogen grad at hindre, at en saks behandling forspildes paa grund av feiltagelse med hensyn til betingelserne for den saklige domsmyndighet, bestemmer l. r. § 16: Er hovedforhandlingen begyndt, skal saken som regel fremmes, selv om retten finder, at den efter reglerne

for tvistgjenstandens værdi ikke er domsmyndig. Paa grund av feil ved avgjørelsen av tvistgjenstandens værdi kan dommen ikke kjendes ugyldig.

Ad b) Utstrækningen av hver enkelt domstols stedlige domsmyndighet beror, som foran nævnt, paa landets inndeling i retskredser. Denne inndeling bestemmer Kongen. Se for lagmandsretternes vedkommende l. d. § 16, og for herreds- og byretterne l. d. § 22, som tilføier, at der ved inndelingen skal tages væsentlig hensyn til den nuværende underretsinddeling.

Forøvrig findes reglerne om vernetingset for civile saker i l. r. kap. 2. Hovedregelen er, at søksmaalet kan anlægges ved saksøktes hjemting, d. e. den ret, inden hvis kreds han har bopæl (§§ 17 og 18). Denne regel er dog fravikelig ved parternes avtale (§ 36). Desuten oppstiller loven — i likhet med vor hittil gjældende procesret — visse særlige vernetingset: fast eiendoms vernetingset (§§ 22 og 23), betalingsvernetingset (§§ 24—26), forretningsvernetingset (§§ 27 og 28), erstatningsvernetingset (§ 29), arvevernetingset (§ 30), skibsvernetingset (§ 31). I principet er disse regler ikke særdeles forskjellige fra de gjældende, men betingelserne for de enkelte vernetingset anvendelse er klarere og skarpere utformet og avviker i enkeltheter fra de nugjældende.

Saavel med hensyn til den saklige som den stedlige domsmyndighet maa merkes regelen i l. d. § 34: Naar en sak lovlig er bragt ind

for en domstol, vedblir denne i regelen at være domsmyndig i saken, selv om der senere indtræder saadanne forandringer, at retten ikke da kunde tat saken til behandling. Ogsaa denne bestemmelse er et led i bestræbelserne for at undgaa, at procesreglerne blir snarer, hvorved retstap kan forvoldes.

§ 6.

Sted og tid for retsmøterne.

Ved retsmøter forståes de møter, som en ret holder til forhandling mellem parter eller for at avhøre parter, vidner eller sakkyndige eller foreta granskning (l. d. § 122). Om sted og tid for disse møter indeholder loven om domstolene følgende regler:

1) For hver lagmandsretskreds («lagsogn») fastsætter kongen et eller flere retssteder. Der holdes retsmøter («lagmandsting») til tider, som lagmanden bestemmer (l. d. § 18).

2) Ved by- og herredsretterne skal der for hvert tinglag være mindst et fast retssted; naar det er hensigtsmæssig, kan ret dog sættes paa andre steder (l. d. § 25). I den utstrækning, som findes hensigtsmæssig, kan Kongen bestemme, at herreds- og byretterne skal ha faste dage for retsmøterne («tingdage»). Ellers sættes retten til tider, som dommeren finder tjenlig. Ogsaa hvor der er faste tingdage, kan retten sættes til andre tider, naar

særlige grunde gjør det hensigtsmæssig eller naar nogen av sakens parter kræver det og overtar utgifterne (l. d. § 26).

3) Forliksraadet skal ha faste møtedage, i regelen mindst én hver maaned. Tid og sted fastsætter kommunestyret med godkjendelse av amtmanden (l. d. § 28).

B. Parterne og deres stedfortrædere.

§ 7.

Parterne.

Parter i civilprocessen er de personer, hvis retslige interesse processen gjælder, og i hvis navn og paa hvis ansvar den føres.

Enhver proces forutsætter mindst to parter: den, som har paakaldt domstolenes indskriden (loven kalder ham «saksøkeren»), og den, mot hvem saken er reist («saksøkte»).

En og samme person kan være baade saksøker og saksøkte, nemlig naar der fra den oprindelig saksøktes side reises et motsøksmaal mot saksøkeren. Isaaafald foreligger i virkeligheten to tvistemaal, forenet i én sak (se herom l. r. §§ 56—58 og nedenfor § 10).

Der kan i en proces være flere end to parter. Dette kan indtræffe i følgende tilfælde:

- 1) Flere saksøkere anlægger i forening sak eller
- 2) saken reises mot flere saksøkte i fællesskap.

I begge disse tilfælde siges der at foreligge procesfællesskap. Herom handler l. r. §§ 68—73, som bestemmer de nærmere betingelser for og virkninger av et saadant fællesskap. Væsentlig ny er her regelen i § 70, hvorefter procesfællesskap altid kan finde sted, naar ingen av parterne reiser indsigelse og søksmaalene kan bringes ind for samme ret og behandles i de samme procesformer. Hittil har regelen været, at domstolen av eget tiltak maatte avvise saken, naar ikke de lovlige betingelser for procesfællesskap (navnlig en viss sammenheng mellem sakerne) foreligger.

3) Den ene eller den anden av parterne kan under sakens gang inndra en tredjemand i den, noget som vedkommende kan ha interesse av, naar han, hvis han taper saken, vil gjøre krav gjældende mot denne tredjemand (se l. r. § 69).

4) En tredjemand, som oprindelig staar utenfor saken, kan indtræde i denne, enten fordi han gjør krav paa den ting eller den ret, saken gjælder, eller fordi han har interesse av, at den ene av parterne vinder og derfor vil støtte denne part. Man taler isaafald om *i n t e r v e n t i o n* (i det sidstnævnte tilfælde hjælpeintervention). Herom handler l. r. §§ 74—79.

Enhver person, som kan ha rettigheter og forpligtelser, kan være part i en proces, men ikke enhver har retslig adgang til at optræde i en saadan paa egen haand («procesdygtighet»). I stedet for en umyndig part træder vergen (l. r.

§ 37). En mindreaarig (person over 18, men under 21 aar) kan ikke reise sak, uten at han først har raadført sig med sin kurator. Er den saksøkte mindreaarig, skal forliksklage og stevning tillike forkyndes for hans kurator (l. r. § 38).

Hvad de saakaldte juridiske personer angaar (selskaper, foreninger, sparebanker, stiftelser og offentlige indretninger), bestemmer l. r. § 42: Hvis ikke en enkelt person har eneret til at foreta proceshandlinger for disse, kan de bare foretages ved en procesfuldmægtig eller ved et medlem av styret, som dette har opnævnt til stedfortræder i saken.

§ 8

Procesfuldmægtiger.

Parterne kan i almindelighet foreta proceshandlinger enten selv eller ved fuldmægtig (l. r. § 43); men en enkelt part kan ikke ha mere end én procesfuldmægtig (l. r. § 43, 2det led).

Med hensyn til, hvem der kan brukes som procesfuldmægtig, opretholder den nye lov den hitil gjældende regel, hvorefter denne virksomhet er forbeholdt de autoriserte sakførere (ved høiesteret høiesteretsadvokater (l. r. § 44). Dog kan en part ved forberedelsen av høiesteretssaker og i søksmaal for lagmandsret og for herreds- eller byret benytte som procesfuldmægtig sine nærmeste slegtninger og

personer, som er fast ansat i hans tjeneste (l. r. § 44, 2det led). Ved andre retter end de ovennævnte (saaledes ved forliksraadene, for hvilke sakførere og deres fuldmægtiger er utelukket (se l. r. § 288, sidste led), kan enhver fuldmyndig mand benyttes som procesfuldmægtig (l. r. § 44, sidste led). For at forebygge vinkelskriveri bestemmer imidlertid sidstanførte lovsted, at retten skal tilbagevise fuldmægtigen, hvis han søger erhverv ved at optræde for andre i rettergang eller er ansat som betjent hos nogen, som gjør det.

Ny er forskriften i l. r. § 46 om, at enhver procesfuldmægtig skal fremlægge skriftlig fuldmagt, hvis ikke parten avgir erklæring til retsboken om fuldmagtsforholdet. Den blotte erklæring fra en sakfører om, at han er fuldmægtig for en part, vil saaledes ikke, som nu, kunne tages for fyldstgjørende i denne henseende.

De forskrifter, som loven iøvrig indeholder om procesfuldmagt, stemmer i det væsentlige med, hvad der har været antat i den hittil gjældende ret, hvor man imidlertid savner uttrykkelige forskrifter om forholdet. Ny er bestemmelsen i l. r. § 52, hvorefter den godtgjørelse, som tilkommer en procesfuldmægtig, saavel av parten som av procesfuldmægtigen kan begjæres fastsat av retten. Bemerkes kan ogsaa regelen i l. r. § 45, hvorefter en sakfører, som er antat til procesfuldmægtig, overfor sin part er forpligtet til selv at møte under hovedforhandling, naar ikke andet er avtalt, mens

procehandlinger utenfor hovedforhandling kan foretages av en anden.

Om sakførere indeholdes regler i l. d. kap. 11, som i de fleste punkter stemmer med de nugjældende. Blandt nye bestemmelser kan merkes forskriften i § 225, som paalægger sakførere bokførselspligt.

3dje kapitel.

Civilprocessens gjenstand.

§ 9.

De forskjellige arter procesgjenstande.

Gjenstand for et borgerlig tvistemaal (en «proces») er det retskrav, som av parterne er undergit paadømmelse av retten.

Dette kan være av en dobbelt art:

a) Fulldbyrdelseskrav d. e. krav, som er rettet paa at fremtvinge en ydelse fra saksøktes side (f. eks. betaling av en gjæld, utlevering av en ting, som saksøkeren paastaar at eie), og som, hvis domstolene anerkjender kravets berettigelse og det ikke godvillig opfyldes, kan gi anledning til tvangsfuldbyrdelse. Om saadanne krav bestemmer l. r. § 53, at det regelmæssig (visse undtagelser opstilles) ikke kan bringes ind for domstolene, før det er forfalt.

b) Fastsættelseskrav d. e. krav, som alene er rettet paa at faa tilværelsen eller ikke-tilværelsen av et visst forhold eller en viss rettig-

het fastslaat. Et saadant krav kan saksøkeren indbringe for domstolene, naar han paaviser at ha en retslig interesse derav (l. r. § 54). Sæt f. eks. at skyldneren efter et gjælds-brev, som først forfalder om et aar, paa staar, at gjælds-brevet er ugyldig. Fordringshaveren vil isaafald regelmæssig være avskaaet fra at reise kredit paa gjælds-brevet eller bringe det i anslag ved opgjør av sin status, hvad særlig kan ha betydning, hvor det gjælder for ham at bevise sin solvens (f. eks. for at avverge konkurs). Det er da indlysende, at han har en retslig interesse av at faa gjælds-brevets gyldighet fastslaat ved dom ogsaa paa et tidspunkt, hvor han endnu intet kan kræve efter det.

§ 10.

Forening av flere procesgjenstande i samme sak.

I samme rettergang kan betingelsesvis forenes flere procesgjenstande. Videst er adgangen hertil, naar det er saksøkeren, som har flere krav mot samme saksøkte, f. eks. et gjældskrav og et krav paa utlevering av en saksøkeren tilhørende gjenstand. Isaafald kan efter l. r. § 55 disse krav i regelen gjøres gjældende i samme sak, naar kravene kan bringes ind for samme ret og behandles i samme procesformer, hvad f. eks. ikke er tilfældet, naar den ene sak hører for fast eiendoms, det andet for saksøktes personlige vernetting.

Noget snevrere er adgangen for saksøkte til under samme sak at gjøre motkrav gjældende mot saksøkeren. Betingelserne for, at saksøkte paa grundlag av et saadant motkrav kan faa selvstændig dom over saksøkeren, er efter l. r. § 56, at det staar i sammenhæng med sidstnævntes krav (f. eks. hvor en leier, som er saksøkt til at tilbakelevere den leiede gjenstand, fremsætter motkrav i anledning av nødvendige reparationsomkostninger paa tingen), eller naar hoved- og motkrav helt eller delvis kan bringes i motregning mot hverandre, altsaa især naar de begge lyder paa penger.

Det er indlysende, at det er av vigtighet for processens heldige gang, at der ikke er ubegrænset adgang for parterne til efter sakens anlæg at forrykke dens grundlag ved at kaste ind nye søksmaalsgjenstande eller ændre de oprindelige og derved forhale rettergangen og kanskje forspilde allerede foretagne rettergangsskridt. L. r. § 58 trækker derfor forholdsvis snevre grænser herfor. I almindelighet kan det bare ske, hvor det nye staar i sammenhæng med det ældre eller dets fremsættelse er foranlediget ved rettergangen eller motpartens forhold.

4de kapitel.

Bevis.

§ 11.

Almindelige forklaringer om bevisgrund- sætningerne og bevismidlerne.

Dommerens opgave er at anvende loven paa foreliggende kjendsgjæringer. Retssætningerne skal dommeren selv kjende; og for disse behøver parterne ikke at føre noget bevis (l. r. § 191), om det end selvfølgelig ikke er dem forment at udvikle sin opfatning av, hvad der er gjældende ret, og søke at bevise denne; og naar det gjælder stedlig sedvaneret eller fremmed ret, kan dommeren endog forlange, at parterne skal skaffe nærmere oplysninger (l. r. § 191 i. f.).

Heller ikke kjendsgjæringer tiltrænger bevis: 1) naar de ikke er omstridte og parterne har fri raadighet over sakens gjenstand (l. r. § 184), 2) naar de er vitterlige som f. eks. historiske begivenheter (l. r. § 186), eller 3) naar dommeren umiddelbart har iagttat dem under saken (l. r.

§ 186). Hvad dommeren paa anden vis maatte være kommet til kundskap om, kan han derimot ikke benytte som grundlag for sin dom.

Hvilken av parterne der har at føre dette bevis, uttales ikke i loven ved nogen almindelig regel. Det vil i nogen grad avhænge av de forskjellige retsforholds natur. I almindelighet vil saken stille sig saaledes, at den, som gjør et krav gjældende, maa bevise de kjendsgjæringer, som maa foreligge, for at et saadant krav skal være retslig begrundet. Den som f. eks. paastaar at ha et pengekrav for solgte varer, maa bevise, at salget har fundet sted til saksøkte. Han siges at ha bevisbyrden for disse kjendsgjæringer. Den, som paastaar, at et krav er bortfaldt (f. eks. en fordring betalt), har bevisbyrden for de kjendsgjæringer, som kan ha denne virkning.

At en part har bevisbyrden for en kjendsgjærning, vil ikke sige, at han har en pligt til at bevise, men at han ikke kan faa sat sin paastand igjennem ved domstolen, hvis han ikke fører beviset. Retten uttaler sig først i den endelige dom om, hvem der har bevisbyrden. Den gir ikke under selve rettergangen parterne nogen anvisning i denne henseende. Hvor spørsmålet om bevisbyrden kan frembyde tvil, vil derfor begge parter gjerne for sikkerhets skyld ved sin bevisførsel ta hensyn til den mulighet, at retten finder, at bevisbyrden paahviler ham. Derved kan en og samme kjendsgjærning bli gjenstand for bevis i motsatte ret-

ninger fra begge parters side. Har den ene part ført bevis, vil den anden part ofte søke at svække det ved motbevis.

De midler, hvormed beviset kan føres (bevismidler), er væsentlig: vidner, granskning, sakkyndige og skriftstykker. Desuten vil der ogsaa av parternes forklaringer kunne utledes bevis. Derimot kommer ikke efter den nye procesordning som efter den hittil gjældende parters ed i betragtning.

Den part, som vil føre bevis, skal tilbyde sine bevismidler ved processkrift eller mundtlig for retten, saa snart han faar anledning (l. r. § 188). Som foran (p. 15) nævnt, kan retten under visse betingelser negte at la et tilbudt bevis bli tilveiebragt eller ført. Det kan efter l. r. § 189 ske, 1) naar det ikke kommer saken ved, 2) naar det angaar omstændigheter, som er vitterlige, erkjendte eller fuldt beviste, 3) naar det aapenbart ikke har nogen beviskraft, 4) naar retten finder det paa-krævet, at beviset føres paa en anden maate end tilbudt, 5) naar bevisførselen betragtelig vilde opholde saken og parten enten forsætlig eller av grov uagtsomhet har undlatt at fremme den tidligere, 6) naar bevisførselen vilde medføre et ophold, som ikke staar i rimelig forhold til bevisets antagelige betydning.

For beviset gjælder forøvrig følgende to almindelige grundsætninger, som allerede er berørt i første kapitel, men som her skal belyses noget nærmere:

1) Bevisumiddelbarhet. «Bevisførsel», heter det i l. r. § 195, «foregaar umiddelbart for den dømmende ret, hvis ikke retten i henhold til denne lov beslutter at la bevis opta utenfor hovedforhandlingen eller en bevisoptagelse allerede er foregaat og den dømmende ret ikke finder grund til at gjenta den». De tilfælder, i hvilke loven aapner retten adgang til at la bevisførselen foreta utenfor hovedforhandlingen, findes for vidners vedkommende opregnet i § 220, for granskning i §§ 227, 2det led og 228—230, for sakkyndige i § 244. Herav sees, at bevisumiddelbarheten ikke strengt er gjennomført for det sidstnævnte bevismiddels vedkommende: Hovedregelen er her, at de sakkyndige avgir sin erklæring skriftlig, men de kan indkaldes til at avgi forklaring for den dømmende ret. For vidners vedkommende er derimot avhørelse utenfor hovedforhandlingen undtagelse. Av de tilfælder, i hvilke efter § 220 en saadan undtagelse kan gjøres, er enkelte selvfølgelige, saaledes navnlig, hvor vidnet bor paa et saa fjernt sted, at det ikke er pliktig til at møte for den dømmende ret, eller hvor det ved sygdom eller lignende er forhindret fra at begi sig derhen. Ved siden derav kan fortrinsvis merkes følgende tilfælder: naar det vilde være forbundet med uforholdsmæssig ulempe for vidnet at møte frem for den dømmende ret — naar det av andre grunde vilde være forbundet med ulempe at avhøre vidnet ved den dømmende ret og parterne er enige om

at la vidnet avhøres utenfor hovedforhandlingen — naar det vilde være uforholdsmæssig kostbart at avhøre vidnet under hovedforhandlingen og ingen av parterne erklærer sig villige til at bære de økede utgifter uten hensyn til, hvilket utfald saken faar — naar hovedforhandlingen skal foregaa for lagmandsretten som ankeinstans og parterne er enige om at la vidnet føres utenfor hovedforhandlingen.

Om granskning bestemmer l. r. § 227, at den foretages av den dømmende ret selv, hvis den kan gjøre det uten særlig uleilighet. Naar gjenstandens art gjør det hensigtsmæssig, kan retten helt eller delvis overlate granskningen til sakkyndige (§ 230).

2) Fri bevisbedømmelse. Herom bestemmer l. r. § 183: «Naar ikke andet er bestemt ved lov, avgjør retten efter en samvittighetsfuld prøvelse av hele forhandlingen og bevisførselen, hvilket sakforhold der skal lægges til grund for dommen.»

Dette princip er ikke nyt i vor ret. Straffe-processloven av 1887 uttaler det i § 349 for straffe-processen. Men allerede langt tidligere var i virkeligheten den samme regel ad sedvansmæssig vei trængt igjennem baade i den civile og den kriminelle rettergang. I vor hittil gjældende civilprocessret har regelen imidlertid enkelte undtagelser, som ikke er opretholdt i de nye love. Navnlige har regelen været, at visse syn og skjøn, foretat av

opnævnte mænd, var bindende for domstolen, og alene kunde omstøtes ved appel til overskjøn av det dobbelte antal mænd. Efter den nye lov er dommeren likesaa fritstillet ved bedømmelsen av skjøn, avgit av sakkyndige, som likeoverfor andre beviser. Et saadant skjøn har alene den vegt, som selve sakkyndigheten forlener det.

Som det imidlertid fremgaar av ordlyden i den foran anførte § 183, er dog regelen om den frie bevisbedømmelse heller ikke efter den nye lov helt uten undtagelse. Om indenlandske offentlige dokumenter, som er utfærdiget av rette myndighet, gjælder saaledes efter r. l. § 264, at de avgir fuldt bevis for det, de bevidner, naar de er bestemt til at avgi saadant bevis. Motbevis er dog ikke utelukket.

§ 12.

De enkelte bevismidler.

Vidner.

Vidne er enhver person, som avgir forklaring for retten uten at være part i saken og uten at være opnævnt av retten. I sidste tilfælde blir vedkommende nemlig at bedømme efter reglerne for sakkyndige (l. r. § 238).

At avlægge vidnesbyrd om forhold, som har betydning for et tvistemaalets avgjørelse, er en almindelig borgerpligt. Den, som uten gyldig grund

unddrar sig opfyldelsen av denne pligt, kan straffes med bøter og utsætter sig for erstatningsansvar (l. d. § 205); under særlige omstændigheter kan retten derhos bestemme, at et vidne, som uteblir uten gyldig forfald, skal avhentes til samme eller et senere retsmøte (l. r. § 203).

Vidnepligten er dog underkastet begrænsning dels a) i henseende til stedet, hvor vidnesbyrdet kan kræves, dels b) i henseende til de forhold, hvorom forklaring kan forlanges.

Ad a) Det er allerede i § 3 fremhævet, at bevisumiddelbarheten medfører nødvendigheten av at strække vidnepligten videre end, hvor retten, som i vor hittil gjældende proces, kan bygge paa en skriftlig gjengivelse av vidnesbyrdet. For tiden er ingen i borgerlig tvistemaal pligtig til at møte som vidne utenfor den retskreds, inden hvilken han bor. L. r. § 199 bestemmer derimot i væsentlig overensstemmelse med de regler, som gjælder i straffeprocessen efter straffeprocesslovens § 171: Ved hovedforhandling for lagmandsret er man pligtig til at møte som vidne, naar man bor eller opholder sig indenfor en saadan afstand fra retsstedet, at man ikke har længere reise til det end 600 km. med jernbane eller 300 km. med dampskib eller 100 km. paa anden maate. Ved hovedforhandling for herreds- eller byret eller ved retsmøte paa aastedet gjælder halvdelen av disse veilængder som grænse for møtepligten. For hovedforhandling og retsmøter paa aastedet kan

retten dog utvide vidners møtepligt, hvor det i det enkelte tilfælde er særlig magtpaaliggende (§ 199, 4de led). I ethvert tilfælde (altsaa ogsaa hvor det gjælder vidneførsel udenfor hovedforhandlingen) pligter vidnet at møde indenfor det tinglag, hvor det bor eller opholder sig, eller udenfor tinglaget, naar møtet holdes paa et fast retssted for tinglaget, eller naar avstanden ikke er længere end en femtedel av dem, som ovenfor er nævnt som grænse for møtepligten ved lagmandsretterne.

Ved forliksraadene er vidners møtepligt betydelig mere indskrænket: Den gjælder efter l. r. § 292 kun personer, som bor eller opholder sig i forliksraadskredsen (se foran § 5).

Efter vor gjældende procesret kan parterne i et borgerlig tvistemål forlange vidnepligten opfyldt uden godtgjørelse. Det er klart, at denne regel ikke lar sig opretholde, naar vidnepligten utvides saa sterkt, som tilfældet efter den nye ret er for lagmands-, herreds- og byretternes vedkommende. L. r. § 199 sidste led bestemmer derfor, at vidner har ret til godtgjørelse efter særskilt lov. I det «utkast til lov om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m. v.», som er fremlagt i Ot. prp. nr. 38 for 1911, tilstaaes der i § 2 et vidne ret til skyssgodtgjørelse, naar dets reise til retsstedet utgjør mindst 20 km. (4 øre pr. km. for reise med jernbane, 25 øre pr. sjømil for reise med dampskib og for reise paa anden maate 6 øre pr. km. tillands og 9 øre pr. km. tilvands); og efter § 4 har vidnet regel-

mæssig krav paa en diætgodtgjørelse av kr. 2,00 for hvert døgn eller del av et døgn, naar dets reise til retsstedet utgjør mindst 10 km. (kr. 3,00, naar det maa overnatte utenfor hjemmet). Derhos skal retten efter § 5 kunne tilkjende et vidne erstatning for tapt arbeidsfortjeneste, dog i regelen bare i anledning av fremmøte ved hovedforhandling for lagmandsret.

Ad b) I saklig henseende er vidnepligten underkastet den selvfølgelige, i loven derfor ikke uttrykkelig fremhævede begrænsning, at vidnets uttalelse alene kan prøves om forhold, som har eller ialfald kan tænkes at ha en paaviselig retslig betydning for den foreliggende sak. Yderligere begrænsninger av vidnepligten flyter av bestemmelse i l. r. §§ 205—211: Taushetspligt fritar under visse betingelser et vidne fra at besvare spørsmaal om det forhold, som omfattes av denne pligt, ja medfører i visse tilfælde endog, at retten ikke maa ta imot vidnesbyrd om saadanne forhold. De en part nærmeststaaende personer kan negte at avgi vidnesbyrd om det, som er meddelt dem av parten. Et vidne kan negte at svare paa et spørsmaal, som kan utsætte vidnet selv eller de vidnet nærmeststaaende personer for straf eller tap av den borgerlige agtelse. Endelig kan et vidne negte at besvare et spørsmaal, som det ikke kan besvare uten at aapenbare en forretnings- eller driftshemmelighet; dog kan i dette tilfælde retten beslutte, at vidnesbyrd skal avgives, naar den efter

avveining av de stridende interesser finder det paakrævet.

Vidnernes avhøring skal efter l. r. § 212 foregaa paa væsentlig samme maate som for tiden i straffeprocessen: Enhver part avhører de vidner, som er indkaldt efter hans begjæring; naar han er færdig, kan motparten avhøre det videre og derefter kan yderligere spørsmål fra begge sider rettes til det, hvis rettens formand tillater det («krydseksamination»). Sluttelig kan ogsaa rettens formand eller andre medlemmer av domstolen rette spørsmål til vidnet (§ 214).

Som hittil, skal vidnesbyrd som regel bekræftes med ed (§ 218). Den tanke at opgi vidneeden (som skedd i Schweiz) har under civilprocesreformens forberedelse været drøftet, men blev sluttelig opgit.

Sakkyndige.

Enhver, som er pliktig til at vidne i saken, er efter opnævnelse av retten pliktig til at gjøre tjeneste som sakkyndig (l. r. § 238). Dog bør den, som erklærer sig uvillig, ikke opnævnes, hvis der er anledning til at opnævne en anden (§ 238, næst sidste led). Før sakkyndige opnævnes, skal retten, hvor det kan ske uten uforholdsmæssig opphold, gi parterne anledning til at uttale sig (l. r. § 241). Er de enige, skal retten i regelen følge deres forslag.

Der bør i regelen være mindst to sakkyndige, hvis parterne ikke er enige om bare at kræve én

(l. r. § 239). Retten kan altid opnævne nye sakkyndige, hvis den finder det paakrævet (§ 239, 3dje led).

Som foran nævnt, avgir de sakkyndige i regelen skriftlig erklæring (l. r. § 244). Avhøres de for retten, sker det i det væsentlige efter de regler, som gjælder for vidner (l. r. § 246).

Sakkyndig har ret til godtgjørelse (l. r. § 238, sidste led, og Ot. prp. nr. 38 for 1911).

Granskning.

Ved granskning forstaaes undersøkelse av visse gjenstande (fast eiendom eller løsøre, f. eks. handelsvarer, dokumenter), hvis beskaffenhet har betydning for tvistemalets avgjørelse. L. r. kap. 17 kjender følgende former for en saadan granskning:

1) Granskning foretat av samtlige den dømmende rets medlemmer (§ 227).

2) Granskning ved enkelte medlemmer av den dømmende ret (§ 229).

3) Granskninger ved en anden ret end den dømmende (§§ 227, 2det led, og 229).

4) Granskning utført av den dømmende ret med tilkaldelse av sakkyndige (§ 228).

5) Granskning av sakkyndige alene (§ 230).

6) Værdsættelser, som ikke kræver særlig sakkundskap, og som overlates retsvidnerne (§ 228, 2det p.).

Det er allerede foran nævnt, at granskning som regel skal foretages av den dømmende ret selv (med

eller uten sakkyndige), hvis den kan gjøre det uten uleilighet (§ 227). De under 2 og 3 nævnte former for granskning vil navnlig finde anvendelse ved lagmandsretterne, især hvor granskningens gjenstand er en fast eiendom, som ikke ligger nær retsstedet. I saker for herreds- eller byretten om faste eiendommers grænser skal altid hele den dømmende ret foreta granskninger, hvis nogen av parterne forlanger det (§ 229, sidste led).

Retten kan altid, hvor den finder det nødvendig, avkræve dem, som har utført granskningen, nærmere oplysninger eller begjære forretningen gjenoptat eller la en ny granskningsforretning utføre eller selv foreta granskning (§ 236).

Skriftlig bevis.

De spørsmål, som særlig foranlediges ved skriftlig bevis, er følgende:

1) Hvorledes skal en part, som vil føre bevis ved et skriftstykket («dokument»), men som ikke selv er i besiddelse av det, kunne faa det fremlagt for retten? Herom indeholder l. r. §§ 249—260 en række regler, som i det væsentlige gjengir, hvad man allerede har antat i vor gjældende procesret, hvor man hittil for borgerlige tvistemål har savnet lovregler. Ny er navnlig bestemmelsen i § 257: Hvis nogen, som ikke er part, uten grund undlater at etterkomme et paalæg om at fremlægge et skriftlig bevis eller urettelig negter

at besidde det, kan retten i særdeles vigtige tilfælder avsigte kjendelse om at anvende tvangsfuldbyrdelse. L. d. § 209 anordner derhos samme straf og erstatningsansvar som for vidner, naar nogen, som ikke er part, uten gyldig grund undlater at efterkomme et paalæg fra retten om at fremlægge eller gi adgang til skriftlig bevis eller andre ting.

Merkes maa forøvrig her, at efter l. r. § 292 kan forliksraadene ikke paalægge nogen, som ikke er part, at fremlægge eller gi adgang til skriftlig bevis eller andre ting.

2) Hvorledes løses spørgsmaalet om egtheten av et skriftlig bevis? Herom uttaler l. r. § 261, hvad der ogsaa maa antages at gjælde nu, at dokumenter, som efter sin form og indhold fremstiller sig som offentlige, formodes at være egte og uforfalskede. Om private dokumenter bestemmer l. r. § 262, at det, naar det er egenhændig underskrevet med navn og dets indhold ikke gir særlig grund til mistanke, avgir fuldt bevis for, at indholdet skriver sig fra den, som har underskrevet dokumentet, men at motbevis dog ikke er utelukket. Negter den, hvis navn staar under dokumentet, at han har underskrevet det, maa underskriftens egthet bevises av den, som paastaar det. Den adgang, som den gjældende lov aapner til at faa den, som negter en underskrifts egthet, paalagt benegtelsesed, er bortfaldt ved den nye lov.

Et hovedmiddel til at bevise et skrifts egthet vil skriftsammenligning være. Til lettelse ved fø-

relse av et saadant bevis foreskriver l. r. § 263, 2det led, at den, hvis haandskrift der er spørgsmaal om, av retten kan paalægges med sedvanlig haandskrift at skrive nogen opgivne sætninger i rettens eller en dommers nærvær.

3) Hvilken beviskraft tilkommer der et i retten fremlagt dokumentets indhold? I denne henseende har loven for offentlige dokumenter opstillet den foran p. 51 nævnte regel, mens den ikke har nogen særlig bestemmelse om private. Disses beviskraft vil dommeren derfor ha at bedømme efter omstændighederne. For alle arter dokumenter uttaler l. r. § 266, at retten efter en prøvelse av samtlige omstændigheter bedømmer, om det formindsker beviskraften, at et dokument er uregelmæssig i form eller indhold eller av andre grunde mistænkelig.

Parternes forklaringer.

Til bevismidlerne maa ogsaa efter det foran § 11 bemærkede henregnes uttalelser, avgit av sakens parter. Disse uttalelser kan forøvrig være av forskjellig betydning for saken:

1) De kan gaa ut paa en bestriden av visse punkter i motpartens procedyre og har forsaavidt betydningen av at angi, hvad der blir gjenstand for bevisførsel, eller

2) de kan indeholde en indrømmelse av motpartens anførsler og betegner saaledes, hvad der ikke tiltrænger bevis.

3) De kan gaa ut paa en nærmere udvikling av, hvad parternes mening har været med dette eller hint punkt i deres procedyre.

4) De kan meddele, hvad parterne selv vet om de kjendsgjæringer, som er av betydning for sakens avgjørelse.

Kun disse sidste erklæringer kommer i betragtning som bevis. Deres værd i saa henseende maa avgjøres av dommeren efter en prøvelse av samtlige omstændigheter. Det ligger i forholdets natur, at det vil være lettere paa en parts forklaring at bygge et bevis imot ham end til fordel for ham. Men det sidste er ingenlunde utelukket, hvis forklaringen i høi grad bærer troværdighetens præg, særlig naar den støttes ved andre omstændigheter. I mange tilfælder vil saken stille sig saaledes, at parterne er de eneste, som har kjendskap til de omstændigheter, paa hvilke sakens avgjørelse beror, og at derfor ingen andre beviser kan faaes.

5te kapitel.

Rettergangens enkelte led.

§ 13.

Oversigt.

Al retspleie har en dobbelt opgave: At utfinde og fastslaa, hvad der i en foreliggende sak er ret, og i fornødent fald ved de til statens raadighet staaende magtmidler at fuldbyrde, hvad der saaledes er erkjendt at være ret. Til denne dobbelte opgave svarer to dele av processen: den ene omfattende alle de skridt (fra parter eller dommere), som staar i forbindelse med undersøkelsen av, hvorvidt det reiste krav er berettiget («erkjendelsesstadiet»), den anden omfattende den tvungne fuldbyrdelse («fuldbyrdesstadiet»).

I straffeprocessen gir enhver dom, som ikke er helt frifindende eller kun lyder paa penger, anledning til tvangsfuldbyrdelse, idet en straffedom ikke ellers lar sig etterkomme frivillig. Anderledes forholder det sig i den civile retter-

gang. Her er en frivillig opfyldelse av dommen mulig og endog det hyppigst indtræffende. En civil rettergang vil derfor i mange tilfælder alene fremvise et erkjendelses-, intet fuldbyrdelsesstadium. Men ogsaa det omvendte er mulig. Som senere skal omhandles (se § 19), gir loven — som forøvrig allerede den gjældende ret, men i større utstrækning — i visse tilfælder, hvor kravets berettigelse forutsættes vitterlig, adgang til tvangsfuldbyrdelse uten forutgaaende dom.

I almindelighet vil der være adgang til at faa et for domstolene reist krav prøvet i flere instanser. Derfor frembyder der sig inden erkjendelsesstadiet en sontring mellem rettergangen i første instans og retsmiddelforhandlingen. Ogsaa under tvangsfuldbyrdelsen vil der vistnok være adgang til benyttelse av retsmidler, men disses hovedanvendelse knytter sig til erkjendelsesstadiet.

Vor lovgivning har fra slutningen av det 18de aarhundrede lagt an paa at avverge tvistemaal ved at anvise parterne, inden de skrider til den egentlige rettergang, at forsøke forliksmægling for en offentlig myndighet. Denne ordning har den nye lov bibeholdt, om end med visse ikke uvæsentlige indskrænkninger.

Skjønt denne forliksmægling efter sit væsen er forskjellig fra rettergang, er det dog, paa grund av dens nødvendige sammenhæng med rettergangen, naturligt at fremstille den i forbindelse med denne.

Stoffet for nærværende kapitel vil saaledes for-

dele sig mellem følgende avsnit: I. Forliksmægling. II. Rettergangen ved de domstoler, som dømmer i første instans. III. Retsmidler. IV. Tvangsfuldbyrdelse.

Fremstillingen av avsnit II vil søkes anskueliggjort ved et praktisk retstilfælde, som forf. av nærværende skrift først har benyttet i sin fremstilling av civilprocessen og dernæst efter anmodning av civilproceskommissionen tilrettelagt for den nye rettergangsmaate (trykt som bilag 2 til civilproceskommissionens indstilling).

I. Forliksmægling.

§ 14.

«Den, som vil reise søksmaal», heter det i l. r. § 272, «maa først indkalde sin motpart til mægling i forliksraadet, hvis intet andet er bestemt ved lov». Anden bestemmelse indeholder samme lovs §§ 273 og 274. Der omhandles her to klasser av undtagelser, nemlig dels a) saadanne, hvor mægling i forliksraadet overhodet ikke kan foretages, selv om parterne maatte ønske det, dels b) saadanne, hvor mægling ikke er nødvendig, men kan foretages, hvis det forlanges av saksøkeren.

Ad a) De hithørende tilfælder er efter § 273: 1) egteskapsaker, 2) saker om nedstamning, 3) saker mot offentlige myndigheter eller tjenestemænd om offentlige tjenestehandlinger eller erstatning for saa-

danne, 4) saker om gyldigheten av en voldgiftsdom, 5) saker, som anlægges for at faa fuldbyrdesdom for en utenlandsk retsavgjørelse eller et utenlandsk offentlig forlik.

Ad b) De tilfælder, hvor mægling ved forliksraadet er en frivillig sak, er følgende (l. r. § 274): 1) naar saksøkte eller hans lovlige stedfortræder ikke har kjendt bopæl, fast arbeidssted eller forretningssted her i riket, og han heller ikke har en fuldmægtig, som har kjendt bopæl og kan indgaa forlik paa hans vegne, 2) naar forkyndelsen kan foregaa ved offentlig kundgjørelse, 3) naar krav eller motkrav bringes ind mellem de samme parter, efterat stevning er forkyndt, 4) i saker om arrest eller andre midlertidige forføininger, 5) i vekselsaker, 6) i saker om retsforhold, som hører under sjøfartsloven, 7) i saker mellem handlende om retshandler, som for begge parters vedkommende er foretat i eller for deres bedrift.

Derhos merkes regelen i l. r. § 275 2det led, hvorefter retten kan fremme saken uten mægling i forliksraadet, naar der kan være grund til tvil om, hvorvidt mægling er nødvendig.

I visse av de tilfælder, i hvilke efter den nye lov mægling ved forliksraadet kan bortfalde, gjør den gjældende ret det til en nødvendighet, at der foregaa en forliksmægling ved retten. Dette bortfalder efter den nye lov, som i stedet foreskriver, at retten i alle saker paa ethvert trin av saken kan forsøke mægling mellem parterne (l. r. § 99).

Forøvrig er de for forliksmæglingen opstillede regler i det væsentlige de samme som de nugjældende. Forliket har virkning som en retskraftig dom (l. r. § 286). Det kan angripes ved anke til herreds- eller byretten, naar det er ugyldig som overenskomst, tvetydig eller selvmotsigende eller der har været feil ved saksbehandlingen og det er sandsynlig, at dette har paavirket forlikets indhold til skade for den ankende.

II. Rettergangen i første instans.

§ 15.

Stevning og saksforberedelse.

Naar forliksraadet har henvist en sak til retten, maa stevning være indgit til herreds- eller byretten inden et aar fra henvisningsdagen. Ellers maa saken paany bringes ind til forliksmægling (l. r. § 299).

Stevningen indgives gjennem processkrift eller mundtlig. Sakførere maa altid bruke processkrift (l. r. § 119, sidste led). Hvad den maa indeholde, foreskrives i l. r. § 300 (jfr. §§ 119 ff. og § 306, sidste led), og vil sees av følgende eksempel:

Til

Kristiania byret.

Saksøker:

Jakob B. Holm, trælast-
handler, —gaten nr. 31,
Kristiania. Procesfuldm.:

Advokat Norman.

Saksøkte:

Peder Berg, gaardeier,
—gate 21, Kristiania.

2 bilag: 1) Henvisningserklæring fra Kristiania forliksraad. 2) Procesfuldmagt i original.

Den 30 september 19** bestilte Peder Berg, boende i —gaten 21, Kristiania, hos Jakob B. Holm et parti høvlede bord, som levertes i dagene 13de til 15de oktober næsteften. Da Peder Berg har vægret sig ved at betale kjøpesummen for denne leverance, ialt kr. 2475,00, stevner jeg ham herved paa J. B. Holms vegne til at møte mig ved Kristiania byret til den tid, som retten bestemmer, idet jeg paastaar ham tilpligtet at betale nævnte sum kr. 2475,00 med lovlige renter fra forliksklagen, til betaling sker, samt processens omkostninger.

Beviser: Avhørelse av Hans Andresen, som var saksøktets fuldmægtig ved hans byggearbeide paa gaarden Rud i Aker, og som paa hans vegne bestilte det her omhandlede parti bord.

Saken ønskes avgjort uten tilkaldelse av domsmænd.

Kristiania, 1ste februar 1905.

N. Norman,
advokat.

Naar dommeren har mottat en saadan stevning og han ikke finder nogen formel hindring for at fremme saken, sørger han for stevningens forkyndelse og for en forberedende behandling enten gjennom personlig møte av parterne for retten eller gjennom skriftveksling, eftersom den ene eller anden fremgangsmaate passer bedst (l. r. §§ 302 og 303).

Beslutter han skriftveksling, kan anordning derav ske i forbindelse med stevningens forkyndelse ved saadan paategning paa den (jfr. l. r. § 313):

Ovenstaaende stevning blir at forkynde for gaardeier P. Berg med tilkjendegivende om, at han inden 14 dage fra stevningens forkyndelse enten besvarer den ved et forberedende indlæg eller personlig møter hos undertegnede til afgivelse av tilsvaret. Undlates dette, vil dom kunne avsiges paa grundlag av saksøkerens fremstilling av sakens sammenhæng. Har saksøkte indsigelser at gjøre mot fremme av saken, maa han fremsætte dem i tilsvaret. I tilsvaret bør tillike anføres, om domsmænd ønskes tilkaldt og om noget haves at bemerke med hensyn til tid, sted og varsel for sakens foretagelse.

Kristiania byret den 4 februar 19**.

N. N.,
assessor.

Stevningen med paategning blir dernæst forkyndt for saksøkte av stevnevidnerne overensstemmende med reglerne i l. d. kap. 9, som i det væsentlige stemmer med de nugældende.

Tilsvaret vil kunne se saaledes ut (jfr. l. r. § 122, hvor særlig merkes forskriften i sidste led om, at utredninger av rets- og bevisspørsmål ikke maa medtages i de forberedende indlæg i større utstrækning end nødvendig for at forklare sammenhængen):

Sak Jakob B. Holm som saksøker
mot

Peder Berg som saksøkt.

Procesfuldmægtig for saksøkte: Advokat Nils
Nergaard.

1 bilag: Procesfuldmagt i original.

Til
Kristiania byret.

Den her omhandlede tømmerleverance er ikke bestilt av Peder Berg, men av Hans Andresen, som av Berg benyttedes som bestyrer ved et byggearbeide paa gaarden Rud i Østre Aker, men som ikke hadde nogen fuldmagt til at gjøre den slags bestillinger.

Berg finder derhos prisen altfor høi. De leverte bord viste sig at ha været utsat for fugtighet; de var raa og litet skikket til bygningsmaterialer. Da Berg saaledes ikke fandt sig tjent med de av Holm leverte bord, bestilte han hos en anden trælasthandler, hvad han behøvde. Imidlertid var uten saksøktes vidende et par tylvter av Holms bord blit anvendt ved den paabegyndte bordklædning av huset. Disse er Berg villig til at erstatte med den tilsvarende meterlængde av de av ham indkjøpte, hvilke bord ligger til avhentning paa Rud.

Berg paastaar sig saaledes frifundet og tilkjendt procesomkostninger.

Beviser: Saksøkte ønsker, at der ved granskning av sakkyndige skal tilveiebringes bevis for tilstanden av den omprocederte tømmerleverance; og jeg andrar derfor paa hans vegne om, at der av den ærede ret maa bli truffet de fornødne skritt i denne anledning.

Det bemerkes, at de omprocederte bord henligger paa gaarden Rud, hvor de i tilfælde vil bli paavist for dem, som utfører granskningen. Denne antages overensstemmende med rettergangslovens § 230 at kunne overlates de sakkyndige alene. Der ønskes forelagt disse følgende spørmaal: «Er bordene at anse som gode, tørre bygningsmaterialer?»

Som sakkyndige foreslaaes C. C. og D. D.

Domsmænd ønskes tilkaldt ved sakens behandling. Iøvrig haves med hensyn til tid, sted m. m. intet at bemerke.

Kristiania 12 februar 19**.

Nils Nergaard,
advokat.

Tilsvaret blir likesom overhodet alle processkrifter av retten at meddele motparten (l. r. §§ 314 og 317). Der behøves ikke — som for stevningens vedkommende — at foretages en personlig «forkyndelse» efter de mere omstændelige regler, som l. d. §§ 159 flg. opstiller derom. Meddelelsen kan ske paa den maate som i hvert tilfælde findes hensigtsmæssigst (l. d. § 186), saaledes f. eks. hvor begge parter bor i samme by som retten, ved, at et eksemplar av skriftet ved bud sendes vedkommende part.

I denne forbindelse merkes forskriften i l. r. § 123, 2det led, hvorefter der av processkrifter og bilag, som skal forkyndes eller meddeles, skal indleveres saa mange eksemplarer eller bekræftede avskrifter, at der kan bli ett tilbake paa rettens kontor.

Idet retten sender tilsvaret til saksøkeren, fastsettes der, hvis særlige omstændigheter gjør det nødvendig (§ 317), en frist, inden hvilken det kan besvares, altsaa f. eks. i det foreliggende tilfælde saaledes:

(Paategning paa tilsvaret).

Oversendes advokat N. Norman som procesfuldmægtig for saksøkeren med anmodning om inden 14 dage at meddele retten de bemerkninger, som tilsvaret maatte gi anledning til.

Kristiania byret 13 februar 19**.

N. N.,
byretsassessor.

I henhold hertil vil der saaledes kunne fremkomme et yderligere indlæg fra saksøkeren, f. eks. saaledes:

Replik
i
sak Jakob B. Holm som saksøker
mot
Peder Berg som saksøkt.

Til
Kristiania byret.

Den 30 september 19** blev der hos saksøkeren, Jakob B. Holm, pr. telefon bestilt 45 000 meterfot høvlede bord à 6 $\frac{1}{2}$ toms bredde og 1 toms tykkelse. Bestillingen opgaves at være fra Peder Berg, og bordene skulde leveres inden den 15de oktober næstefter paa Bergs eiendom Rud i Østre Aker, hvor de skulde anvendes til en bygning, som der var under opførelse. Saksøkeren, som personlig mottok bestillingen, erklærte sig villig til at levere bordene for en pris av kr. 5,50 pr. 100 meterfot, hvilket akseptertes av bestilleren.

Da leveringen var begyndt den 13de oktober og ialt 30 000 fot var avlæst, kom saksøkte Berg tilstede og negtet at motta bordene, idet han paastod, at bestillingen var gjort uten hans sam-

tykke, og at den i det hele berodde paa en misforstaaelse, for hvilken han intet ansvar kunde ha. Holm protesterte herimot og lot ogsaa de resterende 15 000 fot bord avlæsse paa Rud, idet han underrettet Berg om, at de laa der for hans ansvar og regning.

Bordene var, da de levertes paa saksøkerens tomt, tørre.

Til bevis herfor begjæres indkaldt som vidner:

1) Olaus Haugen, tidligere formand ved Holms trælåstomt, nu bosat i Drammen, —gaten 15. 2) Henrik Hansen, tomtarbeider hos Holm, boende i —gaten 9, Kristiania.

Med hensyn til saksøktets begjæring om opnævning av sakkyndige bemerkes:

a) I stedet for D. D. ønskes opnævnt F. F.

b) Saksøkeren ønsker de opnævnte sakkyndiges uttalelse om, 1) hvorvidt bordene kan betegnes som daarlig handelsvare, 2) hvorvidt det kan skjønnes, at den fugtighet, hvorav de maatte lide, er av ny oprindelse eller allerede var tilstede, da bordene i oktober 19** avleveres paa Rud.

Saksøkeren fastholder principalt sin oprindelige paastand, men paastaar subsidiært, at Berg tilpligtes at betale Holm kr. 1650,00 for de 30 000 fot bord, som allerede, inden nogen protest fremkom, var avlæst paa saksøktets tomt, og som allerede delvis er anvendt til opførelse av Bergs hus. — Ogsaa til den subsidiære paastand knyttes paastand paa lovlige renter og saksomkostninger.

Saken begjæres fremmet uten yderligere skriftveksel.

Kristiania den 20 februar 19**

N. Norman,
advokat.

Dette indlæg meddeler retten motparten paa ovenomtalte maate. Den avgjør tillike, om den nu anser saken tilstrækkelig forberedt, og skrider i bekræftende fald til fastsættelse av tid og sted for hovedforhandling (l. r. § 318). Til denne indkalder retten parter og vidner, likesom den, hvor der skal indhentes uttalelser av sakkyndige, maa sørge for opnævnelse av disse og for deres indkaldelse til retsmøtet eller betimelig avgivelse av en skriftlig erklæring av dem. I det her anvendte eksempel vil disse skridt se omtrent saaledes ut:

1. Indkaldelse til hovedforhandling.

Hovedforhandling i sak nr. 35 for 19**, Jakob B. Holm mot Peder Berg, berammes til foretagelse ved Kristiania byret i dens sedvanlige lokale, —gate nr. . . . den 1ste april 19**. Parterne indkaldes herved til at møte ved denne forhandling med tilkjendegivende, at efter rettergangslovens § 344 vil saksøkerens uteblivelse medføre, at saksøkte frifindes, og saksøktes uteblivelse, at retten legger saksøkerens fremstilling av sakens sammenheng til grund for dommen, forsaavidt den er meddelt saksøkte og ikke strider mot vitterlige kjendsgjærninger.

Parterne paalægges at medbringe sine skriftlige beviser og andre bevisgjænstande, som de vil paa-berope sig.

Kristiania byret den 27 februar 19**.

N. N.,
assessor.

Denne indkaldelse forkyndes for begge parter
(l. r. § 318).

2. Vidnestevning
(se l. r. § 200).

Til at avgi forklaring under sak mellem Jakob B. Holm og Peder Berg angaaende en tømmerleverance indkaldes herved:

- 1) Hans Andresen, —gaten nr. 20, Kristiania,
 - 2) Henrik Hansen, —gaten nr. 9, Kristiania,
 - 3) Olaus Haugen, —gaten nr. 15. Drammen,
- hvilke i nævnte øiemed har at møte —dagen den 1 april 19** kl. 9 i Kristiania byret, dennes lokale — — —.

Uteblir et vidne uten lovlig forfald, eller har det forsømt betimelig at anmelde sit forfald, kan det straffes med bøter og paalægges helt eller delvis at erstatte de omkostninger, som er voldt.

Vidner har ret til godtgjørelse efter følgende regler:

— — — — —
— — — — —.

Kristiania den 13 mars 19**.

N. N.,
assessor.

Denne stevning, som maa utfærdiges i mindst fire eksemplarer, derav et for hvert av vidnerne, forkyndes for dem.

3. Beslutning
av
Kristiania byret.

Den av parterne i sak nr. 35 for 19**, Jakob B. Holm mot Peder Berg, begjærte granskning ved

sakkyndige findes at burde ske i overensstemmelse med rettergangslovens § 230 og, som begjært, at burde overlates til de sakkyndige alene.

Til at forrette som saadanne opnævnes: 1) C C., 2) F. F., hvilke begge paa forespørsel har erklært sig villige til at forrette.

Granskningen bør være foretat inden 25de mars førstk. Skriftlig erklæring er ufoernøden, da de sakkyndige vil bli indkaldt til personlig møte ved hovedforhandlingen.

Kristiania byret den 6 mars 19**

N. N.,
assessor.

Til
D'hr. C. C. og
F. F.

Vedlagt oversendes Dem avskrift av beslutning av d. d., hvorved De opnævnes til som sakkyndig at utføre granskning og avgi forklaring i sak mellem Jakob B. Holm og Peder Berg. Det, hvorom Deres uttalelse begjæres, vil erfares av de likeledes vedliggende avskrifter av indlæg fra advokat N. Nergaard av 12te f. m. og fra advokat N. Norman av 20de f. m.

De anmodes om inden 25 d. m. sammen med hr. C. C. (F. F.), om mulig efter forutgaaende meddelelse til parternes advokater, hvis adresse er — —, at foreta granskningen.

Til at avgi forklaring om dennes utfald indkaldes De herved til at møte i Kristiania byret førstk. —dag den 1ste april kl. 9 form.

Kristiania byret den 6 mars 19**.

N. N.,
assessor.

Denne skrivelse til de sakkyndige behøver ikke at forkyndes for dem, men kan meddeles dem paa den maate, som retten finder hensigtsmæssig (l. r. § 243).

Forøvrig bemerkes, at en i retsboken indført beslutning om opnævnelse av sakkyndige vel ikke er strengt nødvendig, idet beslutningen vil kunne ligge i selve rettens henvendelse til de sakkyndige.

Vælger dommeren i henhold til l. r. § 302 at forberede saken gjennom personlig møte av parterne for retten, gives stevningen en paa-tegning omtrent saalydende (jfr. l. r. § 303):

Denne stevning forkyndes for saksøkte Peder Berg, som paalægges at møte personlig hos undertegnede assessor i Kristiania byret i dennes lokale — — førstk. —dag den 12 februar 19** kl. 10.

Uteblir han, vil dom kunne bli avsaagt paa grundlag av saksøkerens fremstilling av sakens sammenheng. Har saksøkte indsigelser at gjøre mot fremme av saken, maa han fremsætte dem i møtet.

N. N.,
assessor.

Indkaldelse til saksøkeren.

Saksøkeren i sak nr. 35 for 19** Jakob B. Holm mot Peder Berg indkaldes herved til personlig møte for undertegnede assessor i Kristiania byret i dennes lokale førstk. —dag den 12. februar 19** kl. 10.

Uteblir han, kan frifindelsesdom avsiges.

N. N.,
assessor.

Disse indkaldelser blir at forkynde for parterne personlig, ogsaa naar de har procesfuldmægtiger (§ 115, 2det p).

Møter begge parter, avgir de sine forklaringer i nærvær av hverandre (l. r. § 304). Parterne har ret til at ha med sig sine procesfuldmægtiger. Naar forklaringerne fra begge sider er avsluttet, fører dommeren ind i retsboken en kort gjengivelse av, hvad hver part har forklart i saken (l. r. § 304, 2det led), omtrent saaledes:

Retsbok
over
retsmøte i sak nr. 35 for 19** Jakob B. Holm
mot Peder Berg.

Aar 19** den 12 februar møtte parterne i ovennævnte sak personlig for undertegnede assessor i Kristiania byret i nærvær av retsvidnerne H. H. og K. K. og avgav forklaring efter at være foreholdt det med uriktig forklaring forbundne ansvar og gjort opmerksom paa, at deres forklaringer vilde kunne fordres bekræftet med forsikring paa ære og samvittighet. Paa grundlag av disse fremstillinger opsatte dommeren følgende fremstilling av saken:

Den 30 septbr. 19** blev der efter saksøkerens forklaring hos ham pr. telefon bestilt 45 000 meterfot høvlede bord à 6¹/₂ toms bredde og 1 toms tykkelse. Bestillingen opgaves at være fra gaardeier Peder Berg til benyttelse ved et byggearbeide paa dennes eiendom Rud i Østre Aker. Den avtalte pris var kr. 5,50 pr. meterfot. Da leveringen var begyndt den 13de oktober og ialt 30 000 fot var avlæsset, kom Berg tilstede og negtet at motta

bordene. Holm lot imidlertid ogsaa de resterende 15 000 fot bord avlæsse paa Rud, idet han underrettet Berg om, at de laa der for hans ansvar og regning.

Saksøkeren paastaar sig tilkjendt kjøpesummen kr. 2 475,00 med lovlige renter fra forliksklagen og processens omkostninger. Subsidiært paastaar han betaling med kr. 1 650,00 for de 30 000 fot, som allerede, inden nogen protest fremkom, var avlæsset paa Rud, og som delvis er anvendt til opførelse av vaaningshuset der, likeledes med lovlige renter av beløpet fra forliksklagen og saksomkostninger.

Saksøkte gjør mot søksmaalet følgende to indsigelser gjældende:

1) Han bestrider, at det omhandlede parti bord er bestilt med hans bemyndigelse. De er bestilt av en mand ved navn Hans Andresen, som var hans medhjælper ved byggeforetagendet, men som ikke hadde fuldmagt til at gjøre en saadan bestilling.

2) Bordene var ikke kontraktmessig vare, idet de var raa som følge av, at de hadde været utsat for fugtighet.

Saksøkeren bestrider, at dette var tilfældet, da de levertes fra hans tomt.

Foranstaaende fremstilling av parternes forklaringer oplæstes for dem og vedtoges som rigtig.

(u) Jakob B. Holm. (u) Peder Berg.

Dommeren forsøkte forgjæves forliksmægling.

Som bevis for kontraktens avslutning og dens bindende virkning for saksøkte begjærte saksøkeren avhørt ovennævnte Hans Andresen (bolig — — —) og som bevis for bordenes beskaffenhet ved leveringen begjærtes avhørt de ved saksøkerens tomt ansatte arbeidere Olaus Haugen (bolig — — —) og Henrik Hansen (bolig — — —).

Saksøkte begjærte foretat granskning ved sakkyndige til bestemmelse av, hvorvidt de under saken omhandlede bord kunde ansees som gode, tørre bygningsmaterialer.

Saksøkeren ønsket de sakkyndiges uttalelse om: 1) hvorvidt bordene paa nogen maate kunde betegnes som daarlig handelsvare, 2) hvorvidt det, forsaavidt bordene maatte befindes at være raa, kunde skjønnes, om fugtigheten var av ny oprindelse eller allerede hadde været forhaanden, da bordene i oktober 19** avlæssedes paa Rud.

Parterne var enige om, at der til sakkyndige opnævntes C. C. og F. F. Likeledes var parterne enige om, at granskningen overlates de sakkyndige alene uten rettens medvirkning.

Saksøkte begjærte saken behandlet med domsmænd.

Hovedforhandling i saken berammedes til 13de mars.

N. N.,
assessor.

H. H.,
rettsvidne.

K. K.,
rettsvidne.

Indkaldelse til hovedforhandlingen foretages derefter av dommeren paa den foran beskrevne maate.

§ 16.

Hovedforhandlingen.

Hvorledes hovedforhandlingen i regelmæssige tilfælder vil foregaa, overensstemmende med de i l. r. kap. 23 opstillede regler, vil bedst belyses ved føl-

gende eksempel paa, hvorledes en retsbok kan tænkes ført i den i foregaaende paragraf omhandlede sak:

Aar 19** den 1 april holdtes byting i Kristiania byret i rettens sedvanlige lokale — —.

Retten beklædtes av assessor N. N. som formand og S. S. og F. F. som domsmænd. Som retsskriver tjenstgjorde P. P.

Hvor da foretoges sak nr. 35 for 19**

Jakob B. Holm

mot

Peder Berg

angaaende indtale av kjøpesummen for en tømmerleverance.

Saksøkeren møtte personlig. Som procesfuldmægtig for ham møtte advokat N. Norman.

Saksøkte var likeledes personlig tilstede. Som procesfuldmægtig for ham møtte advokat N. Nergaard.

Rettens formand gjorde domsmændene opmerksom paa, at de var utelukket fra at gjøre tjeneste, hvis de er i noget tilfælde, som er nævnt i l. d. § 106 eller i § 107, og opfordret dem og parterne til at si fra, hvis det var tilfældet. Han opfordret desuten domsmændene til at si fra, hvis der foreligger andre særlige omstændigheter, som er skikket til at svække tilliten til deres uhildethet.

Ingen erklæring herom fremkom.

Rettens formand foreholdt derefter domsmændene deres pligter og mottok deres forsikring om, at de saavel i denne sak som i alle fremtidige saker vil gi vel agt paa alt, som forhandles i retten, og dømme saaledes, som de vet sandest og rettest at være efter loven og sakens bevisligheter.

De indkaldte vidner, Hans Andresen, Olaus

Haugen og Henrik Hansen og sakkyndige C. C. og F. F., paaroptes og møtte.

Efterat begge parter procesfuldmægtiger hadde hat ordet og kortelig utviklet sakens gjenstand og begrundet sine paastande samt opgit sine beviser, besluttet retten at avhøre parterne.

Efter henstillen av parterne besluttet retten endvidere, at de av parterne, vidnerne og de sakkyndige avgivne forklaringer, for at undgaa ny avhøring i tilfælde av anke, skulde nedtegnes i retsboken overensstemmende med forskrifterne i l. r. § 128 nr. 2 jfr. § 127.

Rettens formand indskjærpet parterne det med uriktig forklaring og med forsikring paa ære og samvittighet forbundne ansvar.

Jakob Bernhard Holm, 39 aar gammel, trælasthandler, forklarer — — — — — (som i de forberedende indlæg, *alternativt*: som i det forberedende retsmøte).

Peder Berg, 51 aar gammel, gaardeier, forklarer om saken følgende: Jeg indkjøpte i 1904 eiendommen Rud i Østre Aker og agtet der at opføre et nyt vaaningshus. Da jeg paa den tid endnu bodde i Drammen, antok jeg som min medhjælper ved byggearbeidet en mand ved navn Hans Andresen. Saalænge jeg bodde i Drammen, besørget Andresen indkjøpet av de fornødne byggematerialer for min regning. Da jeg var flyttet fra Drammen, overtok jeg imidlertid selv tilsynet med byggearbeidet. Det var da min forutsætning, at jeg selv skulde avslutte alle kontrakter vedkommende dette. Jeg tror sikkert, at jeg uttrykkelig sa dette til Andresen.

Forøvrig forklarer han sig overensstemmende med det av ham under saksforberedelsen anførte.

Parternes forklaringer oplæstes for dem og be-

kræftedes av dem med en forsikring paa ære og samvittighet.

Rettenns formand forsøkte forgjøves at mægle forlik mellem parterne.

Vidnerne fremkaldtes og formantes til at sige den rene og fulde sandhet og intet fordølge, saaledes som de er istand til at bekræfte med sin ed, likesom de foreholdtes det ansvar, som falsk forklaring og falsk ed fører med sig.

Vidnerne avhørtes derefter enkeltvis uten at paahøre hverandres forklaringer.

Iste vidne Hans Andresen, 44 aar gl., bygningsentreprenør, —gaten nr. . . ., Kristiania, forklarte: Jeg hadde den 30te september 19** for saksøkte Peder Bergs regning bestilt hos saksøkeren Holm et parti høvlede bord, idet jeg pr. telefon forespurte, om der var anledning til inden 15de oktober s. a. at faa levert ca. 45 000 meterfot 6¹/₂ og 1 toms tørre gode høvlede bord. Dette blev besvaret bekræftende. Prisen blev opgit til kr. 5,50 pr. 100 meterfot. Denne pris fandt jeg rimelig.

Om sin bemyndigelse til at gjøre denne bestilling forklarte vidnet:

Da jeg har hat befatning med mange byggearbeider og i 19** selv hadde en bygning under opførelse i nærheten av Rud, blev jeg i juni maaned nævnte aar av Peder Berg, som dengang endnu bodde i Drammen, anmodet om at forestaa bygningsarbeidet paa Rud. Henvendelsen herom skedde under et personlig besøk av Berg i Kristiania. Jeg kan ikke nu nøie erindre, hvorledes ordene faldt; men jeg fik den opfatning, at jeg skulde forestaa arbeidet like, til huset var fuldt opført. Det var dengang Ruds mening at bo i Drammen, indtil huset paa Rud var færdig. Berg sa ikke uttrykkelig til mig, at jeg skulde ha bemyndigelse

til at avslutte kontrakter vedkommende byggearbeidet; men jeg forstod det, som om det var meningen, at jeg skulde forestaa alt vedkommende dette. Jeg har gjentagende tidligere gjort anskaffelser for Bergs regning og med dennes vidende; dog har jeg ikke efter Bergs flytning fra Drammen gjort andre bestillinger end den under nærværende sak omhandlede. At mit forhold til byggearbeidet skulde ophøre efter Bergs flytning, hadde jeg ikke hørt noget om. Men efter at den under saken omhandlede leverance var bestilt, kom det til et brudd mellem Berg og mig. Berg, som tidligere gjentagende hadde latt falde ytringer om, at byggearbeidet blev dyrere end paaregnet, beklaget sig over kjøpet, idet han mente, at man kunde ha faat bord til en billigere pris. Dette ledet til, at jeg frasa mig enhver videre befatning med byggearbeidet.

Jeg har av de omprocederte bord bare set de ca. 20 først leverte læss, og jeg fandt disse at være gode og tørre. Den senere leverte del har jeg ikke set, da jeg ikke senere har været paa Rud.

Oplæst og vedtat.

2det vidne Olaus Haugen, 50 aar gl., tidligere formand ved saksøkerens trælasttomt — nu ansat ved Holms dampsg, Drammen, boende i —gaten nr. . . ., Drammen, forklarte: Jeg var tilstede ved leveringen av det av 1ste vidne bestilte parti bord. Disse var alle tørre og gode materialer. Det regnet endel, dog ikke meget sterkt, paa et par av de dage, da leveringen foregik; men jeg tror ikke, at bordene derved kan ha lidt nogen væsentlig skade. Naar leverancen skulde være færdig til den avtalte tid, 15de oktober, kunde det ikke undgaaes, at den foregik ogsaa paa de dage, da det regnet.

Oplæst og vedtat.

3dje vidne, Henrik Hansen, 39 aar gl., fast tomtearbeider med ukeløn hos saksøkeren, boende i —gaten nr. . . ., Kristiania, forklarte sig om den omhandlede leverance og varens beskaffenhet overensstemmende med 2det vidne med tilføiende: Jeg førte opsyn med leverancen og deltok i avlæssningen paa Rud. Bordene anbragtes der under et skur, hvor de ikke under almindelige omstændigheter kunde være utsat for regn; men da skuret ingen vægger hadde, kan det nok være mulig, at bordene led noget i fugtig veir.

Oplæst og vedtat.

De avhørte vidner bekræftet derpaa med sin ed, at de hadde uttalt den fulde og rene sandhet og intet fordulgt.

Derefter fremstod den opnævnte sakkyndige C. C. og forklarte: Jeg indfandt mig den 19de mars sammen med den anden opnævnte sakkyndige F. F. paa gaarden Rud, hvor saksøkte Peder Berg paaviste et parti høvlede bord, som henlaa i et i nærheten av vaaningshuset opført aapent skur. Bordene hadde lidt endel av fugtighet, men kunde ikke ansees utjenlige som bygningsmaterialer. De kunde heller ikke betegnes som likefrem slet handelsvare, om end kr. 5,50 pr. 100 meterfot synes at være en for høi pris for dem. Forsaavidt bordene den hele tid siden deres levering har befundet sig i det skur, hvor de ved besigtigelsen henlaa, kan det ikke antages, at de har været utsat for direkte paavirkning av fugtighet.

Oplæst og vedtat.

Den opnævnte sakkyndige F. F. fremstod og forklarte sig overensstemmende med C. C.

Oplæst og vedtat.

De sakkyndige bekræftet med sin ed, at de hadde utført sit hverv samvittighetsfuldt og efter bedste overbevisning.

Efter bevisførselen hadde først saksøkerens, deretter saksøktes advokat ordet.

Parterne fremla beregning over rettergangs-utgifter.

Rettens formand erklærte forhandlingen avsluttet og lot retsboken oplæse, forsaavidt dette ikke allerede var skedd.

Efter raadslagning og stemmegivning av retten avlæstes derefter i parternes nærvær saadan

D o m.

Kristiania byret, beklædt av assessor — — som formand og — — som domsmænd har den 1ste april enstemmig avsagt saadan dom i sak nr. 35 for 19** mellem trælasthanter Jakob B. Holm, boende, som saksøker, med advokat N. Norman som procesfuldmægtig, mot gaardeier Peder Berg, boende, som saksøkt, med advokat N. Nergaard som procesfuldmægtig:

Saksøkeren har paastaat sig tilkjendt principalt kr. 2475,00, subsidiært kr. 1650,00 med lovlige renter fra 11 januar 19** til betaling sker og saksomkostninger.

Saksøkte har paastaat sig frifundet og tilkjendt saksomkostninger.

Saken dreier sig om betaling av et parti, 45000 meterfot 6¹/₂ og 1 toms bord, som saksøkeren har levert til et byggearbeide, som foregik for saksøktes regning paa gaarden Rud i Aker. Saksøkte paastaar, at disse bord er bestilt uten hans bemyndigelse, og at de leverte bord desuten var raa og litet skikket som bygningsmaterialer. Da et par

tylvter av bordene uten saksøktes vidende var anvendt til en paabegyndt bordklædning, er han vilig til at erstatte disse med den tilsvarende meterlængde av nogen av ham indkjøpte, paa gaarden Rud henliggende bord.

Det er paa det rene, at det omprocederte parti bord paa saksøktes vegne er bestilt av 1ste vidne Hans Andresen, som av saksøkte P. Berg var antat til at forestaa byggearbeidet. Det maa efter vidneforklaringen og Bergs egen forklaring ansees at være paa det rene, at Andresen fra først av har hat bemyndigelse til at gjøre deslike bestillinger for Berg; og det er ikke bevist, at fuldmagten er tilbakekaldt. At den skulde ansees stiltiende tilbakekaldt derved, at Berg, som oprindeligen bodde i Drammen, under byggearbeidets gang flyttet til Kristiania, kan efter de foreliggende omstændigheter ikke antages.

Efter de opnævnte sakkyndiges granskning og den av dem for retten avgivne forklaring samt efter 2det og 3dje vidnes prov maa leverancen antages at ha været kontraktmæssig.

Saksøkerens paastand vil derfor bli at ta til følge.

Ti kjendes for ret:

Peder Berg bør til Jakob B. Holm betale 2475 — to tusen fire hundrede og sytti fem — kroner med 4 — fire — av hundrede i aarlig rente fra 11 januar 19** indtil betaling sker, samt 200 — to hundrede — kroner i saksomkostninger.

N. N.,
assessor.

S. S.,
domsmand.

F. F.,
domsmand.

I ovenstaaende eksempel er forutsat, at dommen i sin helhet avlæses i selve det retsmøte, hvori hovedforhandlingen avsluttes; og der behøves da ikke at foregaa nogen formelig forkyndelse av dommen (l. d. §97). For domsgrundene kan efter l. r. § 153, 2det led en mundtlig fremstilling av det væsentlige av indholdet træde i stedet for oplæsning, hvad navnlig ved vidtløftigere præmisser kan være hensigtsmæssig.

Det er ikke nødvendig, at dommen avsiges paa stedet, men den maa, som nævnt i § 3, ikke utsættes længere end en uke efter at saken er optat til doms. Den avsiges altid i et retsmøte, men behøver ikke at avlæses, naar den ikke avsiges i det retsmøte, hvor hovedforhandlingen sluttes (l. r. §§ 152 og 153). Rettens formand sørger for, at dommen blir forkyndt for parterne (l. r. § 154).

III. Retsmidler.

§ 17.

Anke.

Anke (appel) er et retsmiddel, som fortrinsvis er anvendelig likeoverfor domme, og som grundes paa, at den ene eller anden av parterne finder disse urigtige i sit indhold eller ugyldige paa grund av væsentlige feil ved saksbehandlingen (jfr. l. r. § 355). Den nye lov kjender to slags anke:

a) Anke til lagmandsret, som kan grundes saavel paa formelle som reelle feil ved den underordnede rets avgjørelse, saavel paa dommens urigtighet i faktisk som i juridisk henseende. Imidlertid kan anken ikke fremmes uten tilladelse av lagmanden, naar saken angaar en formuesværdi, som ikke overstiger 250 kroner, medmindre det gjælder en fast eiendom eller servitut over en saadan (l. r. § 356). I den i foregaaende paragrafer som eksempel anvendte sak vil saaledes dommen i sin helhet kunne paaankes til lagmandsret, hvilket leder til en ny behandling efter væsentlig samme grundsætninger som behandlingen i underinstansen (jfr. l. r. §§ 370—378).

b) Anke til høiesteret, som bare kan grundes paa feil i retsanvendelsen eller i saksbehandlingen (l. r. § 357). I vort eksempel er de retsætninger, hvorpaa dommen hviler, følgende to: 1) Den, som har git en anden fuldmagt til at handle paa sine vegne, er bundet ved de kontrakter, fuldmægtigen inden fuldmagtens ramme avslutter for ham, 2) den, som har kjøpt et parti varer, er forpligtet til at betale dem, naar de er levert i kontraktmæssig stand. Vil eller kan den, som har faat dom imot sig, ikke bestride disse retsætninger, og kan han heller ikke paavise feil ved saksbehandlingen (f. eks. at nogen av dommerne har været ugild), kan han ikke anke til høiesteret. I alle tilfælder maa forøvrig en herreds- eller byretsdom først være indanket for lagmandsretten, før den kan behandles for høiesteret (l. r. § 6).

Tilladelse av høiesterets kjæremaalsutvalg til ankens indbringelse for høiesteret er nødvendig, naar saken angaar en formuesværdi, som ikke overstiger 1000 kroner.

Ved høiesteret avhøres hverken parter eller vidner, likesom denne ret heller ikke selv foretar granskning (l. r. § 375, sidste led). Derimot kan sakkyndige avhøres umiddelbart for høiesteret.

For anke saavel til lagmandsret som til høieste-
ret gjælder efter l. r. § 380 den regel, at rettens
formand efter begjæring av begge parter kan be-
stemme, at saken skal gaa over til skriftlig be-
handling, naar anken bare gjælder saksbehandlingen
eller retsanvendelsen. Lagmandsretten tiltrædes i
dette tilfælde ikke av domsmænd, selv om de efter de
ellers gjældende regler skulde tilkaldes ved sakens
behandling (§ 380, sidste led).

En regel, sigtende til at hindre unyttig anke-
forhandling, opstilles i l. r. § 373: Ankesakens
akter skal først gjennomgaaes av et fast medlem av
ankedomstolen. Efter indstilling fra ham kan anken
avgjøres uten ankeforhandling: 1) naar anken lider
av slike feil, at den maa avvises, 2) naar den av-
gjørelse, som angripes, lider av ugyldighetsgrunde,
som retten av eget tiltak maa tillægge virkning.
Ved anke til høiesteret træffes disse avgjørelser av
kjæremaalsutvalget, saafremt dets medlemmer er
enige.

§ 18.

Kjæremaal.

Ved rettergangslovens 26de kapitel er overført til den civile proces det i straffeprocessen siden loven av 1887 kjendte retsmiddel kjæremaal. Det finder i begge procesarter væsentlig likeartet anvendelse: nemlig mot retslige avgjørelser, som ikke er domme (og ved domme forstaaes efter l. r. § 137 de beslutninger av retten, som helt eller delvis avgjør det krav, som er gjenstand for et tvistemal), eller som ikke kan brukes som ankegrund (hvilket kan gjøres, naar de paa en eller anden maate har øvet indflydelse paa dommen eller den til grund for samme liggende saksbehandling) se l. r. § 396.

De avgjørelser, som kan gi anledning til kjæremaal, er bl. a. saadanne, ved hvilke saken avvises, stanses eller utsættes, eller som angaar vidnepligt eller pligt til at gjøre tjeneste som sakkyndig, eller til at fremlægge skriftlige beviser (jfr. l. r. § 397).

Kjæremaal avgjøres uten mundtlig forhandling (l. r. § 403).

Er et kjæremaal avgjort av lagmandsretten, kan det i almindelighet ikke paakjæres videre til høiestrets kjæremaalsutvalg (l. r. § 404).

§ 19.

Gjenoptagelse.

Gjenoptagelse er et retsmiddel, hvorved en sak, som er avgjort ved retskraftig dom, i visse tilfælder kan kræves optat til ny prøvelse (l. r. kap. 27).

Gjenoptagelse har før ikke været kjendt i vor civile rettergang, mens straffeprocessloven av 1887 indførte dette retsmiddel i den kriminelle rettergang. Retsmidlet adskiller sig fra anke derved, at prøvelsen ikke foregaar for en høiere ret, men forøvrig vil de grunde, som kan berettige til gjenoptagelse, ogsaa kunne benyttes som ankegrunde. Gjenoptagelse kan dog ikke kræves av den, som har undlatt at benytte anke, skjont han hadde adgang til det (l. r. § 406).

Begjæringen fremsættes for den ret, som har avsagt den angrepne dom. Angripes domme, som er avsagt i flere instanser, fremsættes begjæringen for den ret, som har dømt i øverste instans (l. r. § 409). Er begjæringens gjenoptagelse henvist til hovedforhandling, behandles og avgjøres saken overensstemmende med reglerne for ankesaker (l. r. § 414, 2det led).

Beslegtet med det heromhandlede retsmiddel er den foran p. 11 omtalte opfriskning av en sak, som er paadømt i saksøktes uteblivelse. Den, som har undlatt at kræve opfriskning, kan ikke kræve gjenoptagelse (§ 406).

IV. *Tvangsfuldbyrdelse.*

§ 20.

Tvangsgrundlaget.

Det regelmæssige grundlag for tvangsfuldbyrdelse vil være en dømmende avgjørelse. Like hermed stiller allerede vor gjældende ret forlik, indgaat for forliksraad eller domstol; og dette opret holder den nye lov om tvangsfuldbyrdelse (§ 3, nr. 2). Denne gaar imidlertid videre, idet den ogsaa likestiller en voldgiftsdom, som er avsagt efter reglerne i l. r. kap. 32, med dom avsagt av en ret (l. t. § 3, nr. 4).

I visse tilfælder hjemler vor gjældende ret adgang til en tvangsfuldbyrdelse uten forutgaaende «lovmaal og dom». Navnlig er visse fordringer — saasom krav paa skatter og offentlige avgifter — tillagt saakaldt utpantningsret, likesom panteret under visse betingelser gir adgang til en umiddelbar tvangsfuldbyrdelse. Disse regler er opret holdt ved den nye lov (l. t. § 3, nr. 5, 7 og 8, jfr. om panteret §§ 109, 178 og 191), som ved siden derav ikke uvæsentlig utvider tvangsgrundlagenes omraade ved som saadant ogsaa at anerkjende:

1) Gjælds brev, naar underskriften er bekræftet av en norsk notarius, lensmand, namsmand eller forliksmand eller i visse tilfælder av to vitterlighetsvidner og det lyder paa en bestemt pengesum og

indeholder vedtagelse av, at gjælden kan inddrives uten søksmaal, hvis den ikke betales til forfaldstid (l. t. § 3, nr. 6).

2) Skriftlig overenskomst om leie av hus, husrum eller anden fast eiendom, saafremt den indeholder vedtagelse av, at leietageren skal kunne kastes ut uten søksmaal, naar leietiden er ute eller naar leiesummen ikke er betalt til forfaldstid.

For at sikre tvangsfuldbyrdelse i tilfælde, hvor den endnu ikke kan iverksættes, men hvor der er fare for, at den kan forspildes, aapner den nye lov som den hittil gjældende ret adgang til arrest og visse andre midlertidige forføininger (l. t. fjerde del).

§ 21.

Tvangsfuldbyrdelsens iverksættelse.

I. Vor gjældende ret henlægger i almindelighet efter fogedembedernes ophævelse tvangsfuldbyrdelsens iverksættelse paa landet til lensmændene, i byerne til byfogderne eller politimestrene. Derimot har retterne som saadanne ingen direkte andel i tvangsfuldbyrdelsen; men forføininger eller avgjørelser, som træffes av fuldbyrdelsesmyndighetene, kan indankes for overret og høiesteret efter de almindelige regler for anke.

Den nye lov har lagt an paa at omgjærde tvangsfuldbyrdelsen med sterkere judicielle garantier. Med dette for øie anordner den to «nams-

myndigheder»: namsretten og namsmanden (se l. t. § 18). Namsret er herreds- og byretten. Namsmand er paa landet regelmæssig lensmanden. I byerne og, hvor det ellers er paakrævet, skal der ansættes særskilte namsmænd. Forholdet mellem disse myndigheder er det, at namsretten er namsmanden overordnet og avgjør alle klager over hans forføininger (l. t. § 19 i f.). Visse avgjørelser om fuldbyrdelsens fremme og fremgangsmaaten ved utførelsen er desuten i første haand henlagt under namsretten (l. t. § 19).

I almindelighed er det namsmanden, som utfører tvangsforretningen (§ 20), og for hvem begjæring om tvangsfuldbyrdelse fremsættes (§ 28), men namsretten kan av særlige grunde beslutte at overta den (§ 19); og i visse tilfælder henlægger loven tvangsforretningen under retten (saaledes tvangsauktion over fast eiendom, jfr. § 139) eller foreskriver, at begjæring om forretningen skal fremsættes for retten (saaledes efter § 29, naar grundlaget er en voldgiftsdom).

II. Beslutning om, hvorvidt begjæring om tvangsfuldbyrdelse kan tages tilfølge, fattes i regelen, uten at saksøkte høres (l. t. § 30, 2det led). Han behøver saaledes ikke at stevnes til forretningen. Men han har fuld adgang til ogsaa, efterat begjæringen om fuldbyrdelse er tat tilfølge, at reise indvendinger mot den.

I denne henseende merkes bestemmelsen i l. t. § 53, hvorefter saksøkte kan bringe sin indvending ind

for namsretten gjennom søksmaal, hvis retten samtykker og det paa grund av retsspørsmaalets art eller de opplysninger, som kræves, er hensigtsmæssigst at behandle tvisten i et søksmaals former (jfr. § 54).

III. Med hensyn til tvangsfuldbyrdelsens iverksættelse har den nye lov forøvrig i det væsentlige bibeholdt den gjældende rets grundsætninger, men git disse en fyldigere og klarere utformning i enkeltheterne.

Fuldbyrdelse av pengekrav foregaar saaledes som hittil paa den maate, at der tages utlæg i skyldnerens eiendele, hvorved saksøkeren faar panteret i gjenstandene for kravet med omkostninger (i. t. § 90). Denne panteret gir ham ret til at la gjenstandene bortsælge ved tvangsauktion. For tvangsauktion over fast eiendom hadde civilprocekkommissionen efter fremmed, navnlig tysk forbillede, foreslaat, at den skulde medføre et oppgjør med alle de fordringshavere, der har sikkerhet i eiendommen, efter konkursartede grundsætninger. Denne ordning er imidlertid ikke gjennomført i loven, som bibeholder principet om panthaveres separatforfølgning: Auktionsrekvirenten forfølger alene sin egen ret, men maa selvfølgelig ikke anta noget salgsbud, som vilde medføre indgrep i en bedre berettigets ret (jfr. §§ 139—164).

6te kapitel.

Særlige rettergangsmaater.

§ 22.

Rettergang, som er henlagt til andre dommere end de almindelige retter.

I. Rettergang for forliksraadet.

Naar en sak er bragt ind til mægling, og forlik ikke kommer i stand, kan dom kræves i forliksraadet i henhold til de foran i § 5 angivne regler. Begjæringen maa fremføres i klagen eller under behandlingen av saken i forliksraadet (l. r. § 288, 1ste led).

Domsforhandlingen skal begynde i samme møte, hvor mæglingen slutter (l. r. § 288, 2det led). Den er offentlig og mundtlig (l. r. §§ 288, 2det led og 291).

Sakførere og deres fuldmægtiger og betjenter kan ikke møte som procesfuldmægtiger eller retslige medhjælpere (l. r. § 288, sidste led).

Forliksraadets formand sørger for, at saken blir utredet uten unødig vidtøftighet, og uten at uved-

kommende omstændigheder trækkes ind, og at den saavidt mulig blir ført til ende uten avbrytelse (l. r. § 290).

Møter begge parter, opfordres først klager og derefter indklagede til at fremsætte og begrunde sine paastande og til at uttale sig om motpartens paastande (l. r. § 291, 2det led).

Som det vil fremgaa av det i § 11 forklarte, kan der ogsaa for forliksraadet føres vidner, men pligten til at møte for dette er, som nævnt p. 53, betydelig mere begrænset end ved de egentlige domstoler, idet bare de, som bor eller opholder sig i forliksraadskredsen, har saadan pligt; for fjernere boende er det en frivillig sak. Av parter og sakkyndige kan forliksraadet bare motta forklaringer, naar disse avgives frivillig. Ed eller forsikring paa ære og samvittighet kan forliksraadet ikke ta imot. Heller ikke kan det — som allerede nævnt p. 58 — paalægge nogen, som ikke er part, at fremlægge eller gi adgang til skriftlig bevis eller andre ting (se l. r. § 292).

Det vil herav sees, at det kan være vanskelig at faa saken fuldt oplyst for forliksraadet. Det kan ogsaa være, at den efter sin egen beskaffenhet viser sig litet egnet til at behandles av dette. I saadanne tilfælder paadømmes saken ikke, men henvises til retten (l. r. § 294, nr. 4).

Anke over en dom, som er avsagt av forliksraadet, gaar til herreds- eller byretten. Paa saadan anke finder reglerne om anke til lagmandsret (se foran p. 87) tilsvarende anvendelse (l. r. § 297).

II. Voldgift.

Parterne kan enes om at la en retstvist avgjøre ved voldgift, naar de har fri raadighet over tvistens gjenstand (l. r. § 452). De kan isaafald i avtalen bestemme, hvorledes voldgiftsretten skal sammensættes. Er ingen saadan bestemmelse truffet, sammensættes den av tre medlemmer saaledes, at hver av parterne vælger en voldgiftsmand og voldgiftsmændene en tredje som formand (l. r. § 454).

Parterne kan ogsaa træffe avtale om fremgangsmaaten. Er ingen særlig avtale truffet, bestemmer voldgiftsretten selv fremgangsmaaten (l. r. § 459). Dog er den i ethvert tilfælde bundet til følgende regler (l. r. §§ 460—462): Den maa før avgjørelsen gi parterne adgang til at uttale sig. Voldgiftsretten kan indkalde parterne til personlig avhøring og opfordre vidner til frivillig at møte for den og avgi forklaring. Men den kan ikke anvende tvangsmidler eller straf, og den kan heller ikke ta imot ed eller forsikring paa ære og samvittighet. Tiltrænges der under en voldgiftssak saadanne beviser, som alene kan tilveiebringes ved retten (edelige vidneforklaringer, retslig granskning, forklaring av opnævnte sakkyndige), maa henvendelse derom ske til herreds- eller byretten paa vedkommende sted.

Voldgiftsdommen kan ikke angripes, fordi parterne mener, at den er uriktig i sit indhold (f. eks. at den har forkastet et krav, som saksøkeren antar

begrundet). Men den kan være ugyldig, saaledes f. eks. hvor voldgiftsretten har gaat ut over grænserne for sit hverv. Saadanne ugyldighetsgrunde kan gjøres gjældende for herreds- eller byretten (l. r. § 472).

§ 23.

Særlig rettergang paa grund av sakens særlige gjenstand.

De hithørende saker er av en dobbelt art:

a) Den ene klasse utgjøres av saker, i hvilke ogsaa det offentlige er interessert i sakens gjenstand og parterne saaledes ikke er eneraadige over denne. Herhen hører egteskapsaker (l. r. kap. 28), saker om nedstamning (l. r. kap. 29) og saker om offentlige tjenestehandlinger (l. r. kap. 30). De særlige regler, som loven oppstiller for disse saker, tilsigter i forskjellige former at gi det offentlige adgang til at vareta sin interesse i sakens utfald. Merkes kan saaledes, at i egteskapsaker og saker om nedstamning har paa-talemyndigheten ret til at optræde og til at anvende retsmidler overfor dommen for at vareta de offentlige interesser (l. r. §§ 418 og 429). I saker om offentlige tjenestehandlinger skal retten av eget tiltak gi meddelelse om saken til den foresatte i tjenesten; og denne har ret til at optræde og anvende retsmidler av offentlige hensyn (l. r. § 439).

b) I den anden klasse saker er en særlig rettergang anordnet med det formaal mest mulig at paa skynde saksbehandlingen. Herhen hører veksel saker, om hvilke l. r. kap. 32 gir nærmere regler, som dog alene kommer til anvendelse, naar saken anlægges ved herreds- eller byret, men isaa fald ogsaa ved sakens behandling i høiere instans (l. r. §§ 442 og 449). Saken behandles uten saksforberedelse, hvis saksøkeren ikke forlanger saadan (l. r. § 443). Fristen for indkaldelse til hovedforhandling er bare én dag (l. r. § 443, 2det led) og for dommens avsigelse bare 3 dage (l. r. § 448). Adgang til motsøksmaal er utelukket (l. r. § 444); og adgangen til fremsættelse av motregningskrav og av indsigelser mot saksøkerens krav er sterkt begrænset (l. r. §§ 444 og 445).

Saksomkostninger.

§ 24.

Parternes udgifter i civil rettergang.

Disse udgifter kan henføres til følgende klasser:

1) Sportler til statskassen. De nugældende regler om betaling for offentlige forretninger findes i lov 6 august 1897. Denne maa imidlertid undergaa ændringer efter indførelsen av den nye rettergangsmaate. Forslag til saadanne ændringer er meddelt i Ot. med. nr. 2 for 1912, men er endnu ikke vedtat. Dette forslag tilsigter ikke nogen mere indgripende forandring i de grundsætninger, hvorpaa den gjældende lov er bygget. Men i visse tilfælder tør forslaget medføre en formindskelse av rettergangsomkostningerne, saaledes navnlig, hvor en sak paadømmes, forlikes eller hæves enten uten, at saksforberedelse har fundet sted, eller uten, at hovedforhandling er berammet.

2) Godtgjørelse til vidner og sakkyndige. Herom henvises til det foran p. 53 og 56 forklarte.

3) Parternes utgifter til eget fremmøte ved retten.

4) Godtgjørelse til parternes procesfuldmægtiger for deres arbeide og utlæg til reiser, porto, telegrammer o. lign. Denne godtgjørelse kan bero paa avtale, men forøvrig merkes den foran i § 8 omtalte bestemmelse i l. r. § 52.

De under 1 og 2 nævnte utgifter utredes av den part, som forlanger vedkommende rettergangsskridt, eller i hvis interesse retten beslutter at foreta det (l. r. § 169) og i regelen forskudsvis (l. r. § 170).

Den hittil gjældende adgang til gjennom bevilling, meddelt av justisdepartementet, at faa fritagelse for rettergangssportler og tilstaaes fri sakførsel berøres ikke av de nye love.

§ 25.

Parts pligt til at erstatte motparten hans saksomkostninger.

Herom indeholder l. r. §§ 172 ff. bestemmelser, hvis grundsætninger i det væsentlige stemmer med de nugjældende. Hovedregelen opstilles i § 172: Taper den ene part saken fuldstændig, skal det paalægges ham at erstatte motparten hans saksomkostninger. Undtagelse kan dog gjøres bl. a., hvis saken var saa tvilsom, at der var fyldestgjørende grund for den tapende part til at la den

komme for retten. Naar en sak dels vindes og dels tapes, bærer hver av parterne sine omkostninger (§ 174).

Loven har lagt an paa at sikre mest mulig, at erstatningen kommer til at omfatte alle de omkostninger, vedkommende part virkelig har hat med saken; og til veiledning for retten kan parterne fremlægge en opgave over sine utgifter og det arbeide, saken har medført (§ 176).

Ny er forskriften i l. r. § 182, hvorefter en sak søker, som ikke bor her i riket, paa saksøktes forlangende pligter at stille saadan sikkerhet, som retten fastsætter, for de saksomkostninger, som maatte bli ham ilagt.

Ordregister.

- Aasted, vidneførsel paa — p. 52.
- Angrepsmidler p. 10, 21.
- Anke p. 24, 28, 34, 35, 65, 86 ff., 90, 96.
- Appel se anke.
- Arrest p. 64, 92.
- Arveverneting p. 36.
- Avhørelse av parter se parter.
- av vidner se vidner.
- Avlæsning av dom p. 86.
- Betalingsverneting p. 36.
- Bevis p. 7, 15, 46 ff., 49, 50, 53, 56-7.
- protokollation av — p. 19-20.
- for procesfuldmagt p. 41
- Bevisbedømmelse p. 7-8, 50-1.
- Bevisbyrde p. 47.
- Bevismidler p. 48.
- Bevisumiddelbarhet p. 23, 49, 52.
- Bindende rettergangsregler p. 6.
- Bydommer p. 33, se ogsaa byfoged, byret.
- Byfoged p. 32, 92.
- Bygningsvæsen, domsmænd, kyndige i — p. 33.
- Byret p. 32, 34, 37, 40, 52, 53, 57, 93, 96, 98, 99.
- Dispositionsprincip p. 11.
- Dokumenter p. 51, 56, 57-8.
- Dom p. 17-18, 84-6, 89.
- Dommer, forhold til retsforhandlingen p. 11 ff.
- egne iagttagelser av — p. 46-7. Se ogsaa bydommer, herredsdommer, domsmænd.
- Dommerfuldmægtiger p. 33.
- Domsgrunde p. 86.
- Domsmyndighet p. 33, 36.

- Domsmand p. 8, 29, 32,
 33, 79, 86.
 Drift, processens — p. 16.
 Driftshemmelighet p.
 54.
 Ed p. 7, 55, 56, 97. Se ogsaa
 partsed.
 Egteskapsaker p. 63,
 98.
 Egthet av skriftlig bevis
 p. 58.
 Eksekution se tvangs-
 fuldbyrdelse.
 Ekspropriationssaker
 p. 4.
 Erkjendelsesstadium
 i processen p. 61.
 Erstatningsansvar p.
 54, 58.
 — for saksomkostninger p.
 100—1. Se ogsaa omkost-
 ningsansvar.
 Erstatningsverneting
 p. 36.
 Eventualmaksime p. 16.
 Fast eiendom p. 7, 29,
 34, 35, 36, 57, 87, 93.
 Fastsættelseskrav p. 43.
 Feil ved rettergangen p. 9,
 86, 87, 88.
 Fiskeridomstoler p. 32.
 Folkedomstoler i ældre
 ret p. 1. Se ogsaa for-
 liksraad, lægdommer.
 Forberedelse av hoved-
 forhandling p. 20.
 Forening av flere saker p.
 15.
 — av flere procesgjenstande
 p. 44.
 Forhaling av rettergang
 p. 21. Se ogsaa utsæt-
 telsesvæsen.
 Forhandlingsgrund-
 sætning p. 11, 12.
 Forkyndelse p. 69, 86.
 Forlik p. 91.
 Forliksmægling p. 62,
 63 ff.
 Forliksmænd p. 32, 33
 Forliksraad p. 8, 30, 32,
 34, 38, 41, 53, 95—6.
 Formel sandhet i proces-
 sen p. 26.
 Forretningshemmelig-
 het p. 54.
 Forretningsverneting
 p. 36.
 Forsikring paa ære og
 samvittighet p. 28.
 Forsvarsmidler p. 10, 21.
 Fremmed ret, bevis for
 — 46.
 Fri bevisbedømmelse p. 7—
 8, 50—1.
 Fri proces p. 100.
 Frist for domsavsigelse p.
 18, 99.
 Fuldbyrdelseskrav p.
 43, 64.
 Fuldbyrdelsesstadium
 i processen p. 61.

- Fuldmægtig se dommerfuldmægtig, procesfuldmægtig.
- Fællesskap se procesfællesskap.
- Getz, riksadvokat — p. 3.
- Gjenoptagelse p. 90
- Gjenstand se tvistegjenstand, forening.
- Gjælds brev, tvangsfuldbyrdelse efter — p. 91—2
- Godtgjørelse til sakkyn-dige p. 56.
- til vidner p. 53.
- Granskning p. 50, 56—7, 88, 97.
- Gudsdom p. 7.
- Haandverksretter p. 29, 33.
- Hagerup-Bull, høieste-retsassessor — p. 3.
- Handlende, saker mellem — p. 29, 33, 64.
- Herredsdommer p. 33. Se ogsaa herredsret.
- Herredsret p. 32, 34, 37, 40, 52, 53, 57, 93, 96, 98, 99.
- Hjemting p. 36.
- Hjælpeintervention p. 39.
- Hovedforhandling p. 41, 78 ff., 99.
- indkaldelse til — p. 72, 78.
- bevisførsel utenfor — p. 49, 50, 53, 56—7.
- Hurtigskrift, protokollation ved — p. 20.
- Høiesteret p. 31, 35, 40, 87.
- Indkaldelse til retten p. 16, 72, 78. Se ogsaa forkyndelse, meddelelse.
- Indlæg se skriftveksel.
- Intervention p. 39.
- Juridiske personer p. 40.
- Jury i civile saker p. 29.
- Kjæremaal p. 35, 89.
- Kjæremaalsutvalg, Høiesterets — p. 31, 35, 88, 89.
- Konkurssaker p. 4.
- Konsulatdomstoler p. 32.
- Kontradiktorisk princip p. 10.
- Kristian V.s Norske lov p. 1—2, 7, 13.
- Krydseksamination p. 55.
- Lagdommer p. 32, 33.
- Lagmandsret p. 10—1, 35, 37, 40, 52, 53, 57, 87, 89.
- Lagmandsting p. 37.
- Lagmænd p. 1, 31, 33.
- Leie, tvangsfuldbyrdelse i henhold til — p. 92.
- Lensmænd p. 92.
- Lovmaal og dom, tvangsfuldbyrdelse uten — p. 93.

- Lægdømmer p. 29. Se ogsaa domsmænd.
- Materiel sandhet i processen p. 26.
- Meddelelser p. 69.
- Middelbar rettergang p. 22.
- Mindreaarig part p. 40.
- Motbevis p. 48, 51.
- Motkrav p. 45, 64, 99. Se ogsaa motsøksmaal
- Motsøksmaal p. 38, 45, 99.
- Mundtlig rettergang p. 8, 17 ff., 25, 28.
- Møte av parter p. 66, 75 ff. Se ogsaa retsmøte.
- Namsmand p. 93.
- Namsmyndighet p. 92—3.
- Namsret p. 93.
- Nedstamning, saker om — p. 63, 98.
- Norske lov, Kristian V.s — p. 1—2, 7, 13.
- Odelsløsning p. 4.
- Offentlige dokumenter p. 51, 59.
- tjenestehandlinger, saker om — p. 63, 98.
- Officialprincip p. 12.
- Omkostningsansvar p. 22, 99.
- Opfriskning p. 11, 90.
- Overordentlige domstoler p. 32.
- Paatalemyndighet, indgripen i visse saker p. 98.
- Panteret p. 90, 94.
- Parter p. 38 ff., 99 ff.
- Parters avherelse p. 27—8, 59—60, 96, 97.
- Partsed p. 27, 48, 58.
- Paulsen, sorenskriver — p. 4
- Politimester som executor p. 92.
- Private dokumenter p. 59.
- Procesdrift p. 16.
- Procesdygtighet p. 39.
- Procesfuldmagt p. 41
- Procesfuldmægtig p. 40, 76, 100.
- Procesfællesskap p. 39.
- Procesledning p. 14.
- Processkrift p. 65.
- Protokollation p. 19. Se ogsaa retsbok.
- Retsbok p. 19, 76 ff., 78 ff.
- Retskreds p. 34, 36, 37.
- Retsmidler p. 24, 62, 86 ff.
- Retsmøte p. 33, 37.
- Retssted p. 37.
- Retssætninger, bevis for — p. 46.
- Retsvidner p. 33, 56.
- Rettergangsfeil se feil.
- Sakførere p. 2, 40, 41, 42, 95.
- Sakkyndig p. 19—20, 49, 55 ff., 75, 86, 96, 97.

- Saklig domsmyndig-
 het p. 8.
 Saksforberedelse p. 21,
 65 ff., 99.
 Saksomkostninger p.
 99 ff.
 Saksøker p. 38.
 Saksøkte p. 38, 93.
 Sedvaneret, bevis for —
 p. 46.
 Servitut p. 34, 87.
 Sjøfartssaker p. 29, 33,
 64.
 Skibsverneting p. 36.
 Skiftesaker p. 4.
 Skjøn p. 50—1.
 Skriftlig bevis p. 57.
 — rettergang p. 2, 8, 17 ff.,
 25, 88.
 Skriftsammenligning
 p. 58—9.
 Skriftstykker se doku-
 menter, skriftlig be-
 vis.
 Skriftveksel, forbereden-
 de — p. 20, 60 ff.
 Smedal, riksadvokat —
 p. 3.
 Sørenskrivere p. 1, 32.
 Sportelloven p. 4, 99.
 Sportler p. 99.
 Stevning p. 16, 65.
 Syn p. 50—1.
 Særskilt forhandling
 om enkelte dele av en
 sak p. 15.
- Søksmaal se tvistemaal,
 tvistegjenstand.
 Taushetspligt p. 54.
 Tilsvar p. 67 ff.
 Tingdage p. 37.
 Tinglag p. 37.
 Tjenestehandlinger,
 saker om offentlige — p.
 63—4, 98.
 Tvangsauktion p. 93, 94.
 Tvangsfuldbyrdelse
 p. 91 ff.
 Tvekamp p. 7.
 Tvistegjenstand p. 34,
 38, 42 ff., 45.
 Tvistemaal p. 43.
 Ufravikelige rettergangs-
 regler p. 6.
 Umiddelbar rettergang
 p. 22. Se ogsaa bevis-
 umiddelbarhet.
 Umyndig part p. 39.
 Undersøkellesprincip
 p. 12.
 Uteblivelse, parts — p.
 11, 24.
 — vidnes — p. 24.
 Utenlandsk retsavgjørel-
 se og forlik p. 64.
 — saksøker p. 101.
 Utlæg p. 94.
 Utpantningsret p. 91.
 Utskiftningsret p. 32.
 Utsættelse p. 2, 17.
 Utvalg av domsmænd p.
 33.

Valgfrihet for parterne i
i henseende til rettergangs-
reglerne p. 6, 81.	Vinkelskriveri p. 41.
Vekselsaker p. 64, 99.	Vitterlige kjendsgjernin-
ger p. 1, 46, 48.
Vergemaalsret p. 32.	Voldgift p. 64, 97 ff.
Verneting p. 6—7, 8, 34,
36—7.	Voldgiftsdom p. 64, 91,
93, 97—8.
Vidner p. 19—20, 49, 51 ff.,
88, 96, 97.	Værdsættelser p. 56.
Vidneste vning p. 16, 73.	Ændring av tvistegjen-
standen p. 45.

347.9

nr 3

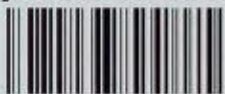
H 122e

Hagerup, Francis

Civilprosesser

Depotbiblioteket

76g0 95 829

Hagerup,

CIVILPRO-

CESSER

347.9

MAG